

IFM Humán Erőforrás Háttértanulmányok

2002/1.2.

A sikeres felzárkózás egyik metszete: az egyen-
lőtlenségek alakulása különös tekintettel
az uniós csatlakozásra

Budapest, 2003. április

Készült a Miniszterelnöki Hivatal NFT Hivatala megbízásából, az Integrációs és Fejlesztéspolitikai Munkacsoport Humánerőforrás-fejlesztési Albizottsága keretében.

Kutatásvezető: Tóth István György

Szerző: Medgyesi Márton kutató (TÁRKI Rt.)

TÁRKI Rt.
1112 Budapest, Budaörsi út 45.
1518 Budapest, Pf. 71.
Tel.: 309-7676
Fax: 30-7666
E-mail: tarki@tarki.hu
Internet: www.tarki.hu

Tartalomjegyzék

Vezetői összefoglaló	4
1. Bevezetés: Az egyenlőtlenségek meghatározói és várakozások a csatlakozás hatásával kapcsolatban	8
2. A jólét eloszlásának egyenlőtlensége	12
1.1. Írország	13
1.1.2. Kereseti eloszlása alakulása	15
1.1.3. Egyéb jövedelem-típusok szerepe	17
1.2. Görögország	18
1.2.1 Jövedelmi egyenlőtlenségek alakulása és összetevői Görögországban	19
1.3. Az Ibériai-félsziget országai	23
1.3.1. Jövedelem-egyenlőtlenség	23
1.3.2. Kereseti egyenlőtlenségek	25
1.3.3. Egyéb jövedelemtípusok	27
3. Szegénység	31
4. Összegzés	34
Irodalomjegyzék	38
Rövid tartalmi összefoglaló	40
Abstract	41

Vezetői összefoglaló

Ebben a tanulmányban Írország, Görögország és az Ibériai-félsziget országai esetében vizsgáljuk az egyenlőtlenségek alakulását az utóbbi évtizedekben. Az adatokat megpróbáljuk az Európai Unióhoz való csatlakozás fényében értékelni. Végül pedig a szegénység nyolcvanas évekbeni alakulását követjük nyomon ezekben az országokban. Főbb megállapításaink a következők:

- A jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását befolyásoló egyik legfőbb tényező a keresetek egyenlőtlenségének alakulása. A nyolcvanas években ill. a kilencvenes évek elején, kevés kivételtől eltekintve a fejlett országok munkaerőpiacait a keresetek eloszlásának növekvő egyenlőtlensége jellemezte.
- Az Európai Unióhoz való csatlakozás több olyan gazdasági, társadalmi következménnyel jár, amelynek újraelosztási hatásai is vannak. Egyrészt a termelési tényezők (munka, tőke) és a termékek piacának liberalizációja, a gazdaság modernizálódása, a technológiai fejlődése, megváltoztathatják a termelési tényezők hozamrátáit, és ezáltal azok javadalmazását is. A közvetlen külföldi tőkebefektetések és az ehhez kapcsolódó technológiai fejlődés általában nem egyenlő arányban érinti a különböző iparágakat és általában a fejlettebb infrastruktúrájú, gazdagabb régiók felé áramlik. Másodsorban a csatlakozás a nemzetközi kereskedelem előtti akadályok felszámolását is jelenti, ami megváltoztatja a csatlakozó ország kereskedelmének irányát, szerkezetét, ezáltal az iparági struktúrát és így elosztási hatásokkal rendelkezhet. A munkaerő-piaci folyamatok mellett a szociálpolitikai intézkedések is befolyásolják a háztartási jövedelmeket.
- A csatlakozással az országok kormányainak lehetőségei is kitágultak ezen a téren hiszen az EU a Strukturális Alapok révén jelentős összegekkel segíti az elmaradott régiók felzárkózását.
- Írország 1973-ban csatlakozott az Európai Unióhoz, akkor az EU átlag mindössze 61%-a volt az egy főre jutó GDP, ez azonban 1996-ra gyakorlatilag felzárkózott az európai átlaghoz. Ugyancsak jellemző volt Írországra már a csatlakozás pillanatában, hogy meglehetősen nyitott gazdaság volt, valamint jelentős külföldi közvetlen tőkebefektetést vonzott.

- A csatlakozás után jelentősen megváltozott a kereskedelem irányultsága és szerkezete. A korábban nagyrészt az Egyesült Királyság felé irányuló exporton belül ma már sokkal nagyobb részt foglal el a többi EU tagországgal folytatott kereskedelem, és a korábban felerészben élelmiszerből álló kivitelben előtérbe kerültek a feldolgozóipari termékek. A munkaerőpiacon az érdekképviselői szervezetek által kötött társadalmi szerződések biztosították, hogy a növekedés nem gerjesztett inflációt. Ugyanakkor a növekvő női munkavállalás és a megforduló migrációs tendencia miatt megnövekedett a munkakínálat és a foglalkoztatás növekedése mellett is a munkanélküliség viszonylag magasa szintje maradt fenn.
- Írországban a belépést követő időszakban, 1973 és 1987 között valamelyest csökkent a háztartások rendelkezésére álló jövedelmek egyenlőtlensége. A háztartások rendelkezésre álló jövedelmek 1987-es és 1997-es eloszlásának összehasonlításakor gyakorlatilag nem találtak szignifikáns különbséget Írországban.
- A bruttó keresetek eloszlásának egyenlőtlensége azonban 1987 és 1994 között nagymértékben növekedett, 1994 és 1997 között viszont lényegében nem változott. A kereseti egyenlőtlenségek alakulásának egyik legfontosabb összetevője az iskolázottság kereseti előnyének alakulása. Ez 1987 és 1994 között növekedett, különösen az egyetemi végzettség hozama emelkedett, 1994 és 1997 között viszont nem történt lényeges módosulás.
- Összességében tehát ebben az időszakban növekvő kereseti egyenlőtlenségeket látunk, de a háztartások rendelkezésére álló jövedelem eloszlása nem lett egyenlőtlenebb. A munkaképes korúak között már az összes piaci jövedelem egyenlőtlensége is csökkenő tendenciát mutatott, mert a tőke- és vállalkozói jövedelmek eloszlása kiegyenlítettebbé vált, a felső három tized részesedése jelentősen csökkent. A kormányzati transzferek rétegeloszlásának változása aztán még inkább a jövedelmi különbségek kiegyenlítését segítette elő, hiszen az alsó három jövedelmi tized részesedése nőtt meg.
- Görögország lassabb felzárkózást mutatott az EU átlagos jövedeleméhez, mint Írország. Az 1983-as csatlakozáskor az EU jelenlegi tizenöt tagállama átlagos egy főre jutó GDP-jének 62%-át állította elő a görög gazdaság, és az arány 1996-ban is csak 66%-os volt.
- 1974 és 1982 között lényegesen egyenlőbb lett a fogyasztási kiadások eloszlása. Az alsó tizedek részesedése lényegesen nő, a felsőké pedig szinté számottevően csökken.

A következő időszakban, 1982 és 1988 között viszont növekszik az egyenlőtlenség, igaz sokkal kisebb mértékű a változás, lényegében csak a felső fogyasztási tized részesedése nő meg valamelyest.

- 1988 és 1994, valamint 1995 és 1997 között a jövedelmek egyenlőtlensége nem változott Görögországban. A nettó keresetek és a piaci jövedelmek eloszlása egyenlőtlenebb lett, viszont a kormányzati transzferek redisztributív hatása is fokozódott ezen időszakban.
- Portugália és Spanyolország 1986-ban a jobboldali diktatúrák bukása után csatlakozott az EU-hoz. Az 1983 és 2000 közötti időszakban Portugália is jelentősen javított az EU tagállamokhoz viszonyított teljesítményén. Az időszak elején az egy főre jutó GDP 55%-a volt az EU átlagnak a kisebbik Ibériai országban, az évezred végére azonban 20 százalékpontot csökkent a lemaradás. Spanyolország mintegy 12 százalékponttal csökkentette az EU átlagtól való lemaradását.
- Portugáliában a nyolcvanas években nem történik jelentős változás a jövedelmek eloszlásában, a kilencvenes évek elejét viszont az egyenlőtlenségek erőteljes növekedése jellemzi. A háztartási jövedelem eloszlásának Gini együtthatója 1980-ban és tíz évvel később is 0,37 körüli, 1995-ben azonban már 0,40-es értéket mutat. Spanyolországban a nyolcvanas évek folyamán 0,33-ról 0,31-re csökken a mutató, és 1995-ben is gyakorlatilag ugyanezen a szinten áll.
- A keresetek egyenlőtlensége mindkét országban jelentősen nő a nyolcvanas években és a kilencvenes évek első felében. Portugáliában ebben az időszakban a keresetek Gini együtthatójának értéke 0,32-ről 0,38-ra emelkedik. A kereseti egyenlőtlenség növekedésének egyik hajtóereje mindkét országban az iskolázottság növekvő hozama.
- A hetvenes évek közepétől a nyolcvanas évek közepéig Írországon és Portugáliában növekedett a szegények aránya. Írországon különösen 1980 és 1985 között volt ez feltűnő, amikor a szegénységi küszöb alatt élők aránya 19%-ról majdnem 4 százalékpontot növekedett, míg Portugáliában a hetvenes éveket jellemezte hasonló mértékű növekedés. Eközben Spanyolországban végig egyötöd körüli volt a szegények aránya, míg Görögországban 27%-ról, 24%-ra csökkent.

Megállapítható tehát, hogy az uniós csatlakozás után a különböző országokban az eltérő kiinduló állapot és a csatlakozást követő eltérő gazdasági fejlődés és eltérő gazdaságpolitikák miatt más és más módon hatott a jövedelemeloszlás alakulására. Közös tényező azonban

hogy az EU átlaghoz számottevő mértékben felzárkózó országokban nőtt a munkajövedelmek eloszlásának egyenlőtlensége, ráadásul a többi európai országra jellemző növekedést meghaladó mértékben. A kutatók szerint ez nem a csatlakozásnak az országok kereskedelmi kapcsolatait és ezáltal gazdaságszerkezetét módosító hatása következtében következett be, hanem a működőtőke-befektetések által is elősegített technológiai fejlődés megnövelte a keresletet a képzett munkaerő iránt, amivel annak kínálata rövid távon nem tudott lépést tartani. A munkajövedelmek alakulása nagyban meghatározta az egyenlőtlenségi viszonyok mozgását, amit más típusú jövedelmek, közöttük a transzfer- jövedelmek sok esetben ellentétesen tudtak befolyásolni, így a háztartások összes jövedelmének egyenlőtlensége például sem Írországbán, sem Spanyolországban nem nőtt.

1. Bevezetés: Az egyenlőtlenségek meghatározói és várakozások a csatlakozás hatásával kapcsolatban

Ebben a tanulmányban először áttekintjük, hogy milyen tényezők alakítják a jólét eloszlását és az EU csatlakozásnak milyen elosztási hatásai lehetnek. Ezek után Írország, Görögország és az Ibériai-félsziget országai esetében vizsgáljuk az egyenlőtlenségek alakulását az utóbbi évtizedekben. Igyekszünk külön kitérni az egyes jövedelem-típusok szerepére, különösen a kereseti egyenlőtlenségek és meghatározóinak tárgyalására. Az adatokat megpróbáljuk az Európai Unióhoz való csatlakozás fényében értékelni. Végül pedig a szegénység nyolcvanas évekbeni alakulását követjük nyomon ezekben az országokban.

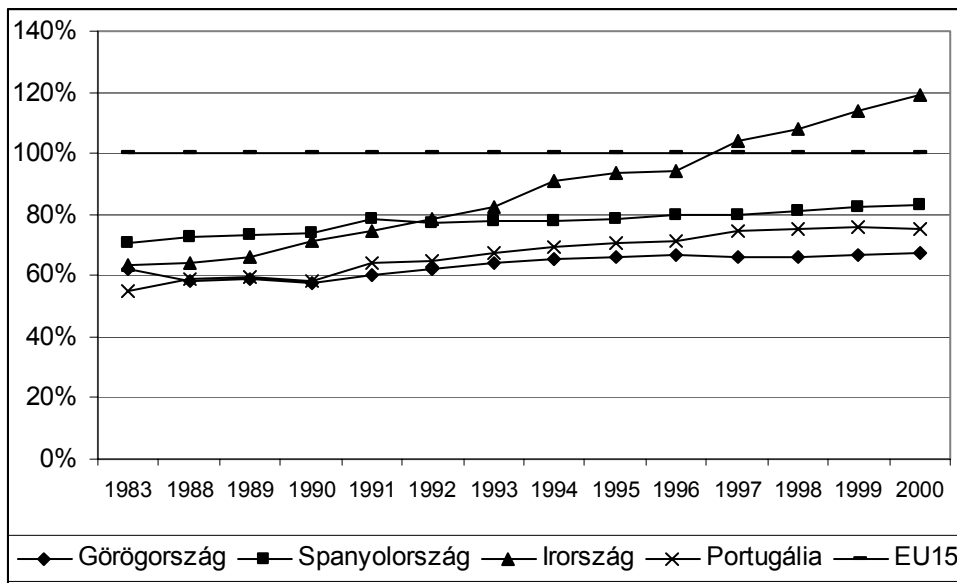
A jövedelmi egyenlőtlenségek országok közötti összehasonlító vizsgálatával foglalkozó tanulmányok megállapítják, hogy az elmúlt évtizedekben a fejlett országok között nincs egyértelműen kirajzolódó általános trendje az egyenlőtlenségek alakulásának (Atkinson, Rainwater, Smeeding 1995, Gottschalk és Smeeding 1997, 2000, Burniaux et al. 1998, Förster 2000). Vannak országok, amelyek növekvő jövedelmi egyenlőtlenséggel rendelkeznek (pl. USA, Egyesült Királyság, Svédország), más esetekben csökkenő trend látható (Finnország, Dánia), megint más országoknál nincs határozott trendje az egyenlőtlenségek alakulásának (Olaszország, Norvégia). Nem véletlen ez, hiszen a jövedelmi egyenlőtlenségek komplex társadalmi-gazdasági-politikai folyamatok eredményeként alakulnak. A fejlett országokban a háztartási jövedelmek legnagyobb hányadát a munkajövedelmek jelentik, így a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását befolyásoló egyik legfőbb tényező a keresetek egyenlőtlenségének alakulása. A kereseti egyenlőtlenség alakulásának magyarázatánál a szakirodalom egyrészt a munkaerő kereslet és kínálat, másrészt a munkaerő-piaci intézményrendszer szerepét emeli ki (OECD 1993). A nyolcvanas években ill. a kilencvenes évek elején, kevés kivételtől eltekintve a fejlett országok munkaerőpiacait (pl. az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban) a keresetek eloszlásának növekvő egyenlőtlensége jellemezte (ld. Pl. OECD 1993, Gottschalk és Smeeding 1997). Ezeknek az országoknak a munkaerőpiacain az egyik legjellemzőbb fejlemény a képzett munkaerő kereseti előnyének növekedése volt. Mivel ugyanebben az időszakban a fejlett országok többségében növekedett a képzett munkaerő kínálata, ezért a képzett és képzetlen munkaerő keresetei közötti különbség növekedése csak úgy mehetett végbe, ha közben a kínálat növekedésének mértékét meghaladó keresletnövekedés is

mutatkozott a képzett munkaerő iránt. A képzett munkaerő iránti kereslet megnövekedésének magyarázatára a munkagazdászok több hipotézist fogalmaztak meg (Gottschalk és Smeeding 1997). Az ún. „deindusztrializációs” hipotézis szerint az ipari termékektől a szolgáltatások felé elmozduló végső fogyasztás a felelős ezért, hiszen az utóbbi szektor nagyobb arányban használ képzett munkaerőt. Más elméletek szerint a nemzetközi kereskedelem is hat a kereseti egyenlőtlenségekre. A kereskedelem ugyanis azzal jár, hogy az országok olyan termékek előállítására specializálódnak, amelyeket gazdaságosabban tudnak megtermelni, vagy amelyek előállításához szükséges „inputokkal” jobban el vannak látva, és és egyéb iparágak termékei iránti igényeiket pedig import révén elégítik ki. Így a kereskedelem megváltoztatja a termelés és a foglalkoztatás iparági és foglalkozási szerkezetét, és amennyiben az iparágak különböznek kereseti szintjükben ill. a keresetek szóródásának mértékében, a kereseti egyenlőtlenségeket is. Az empirikus vizsgálatok azonban azt bizonyítják, hogy az egyes iparágakon belül is megfigyelhető a keresetek szóródásának növekedése. Ez olyan általános, az egész gazdaságban alkalmazott technológiai újítások nyománmán jöhet létre, amely minden iparágban megnöveli a képzett munkaerő termelékenységét. Számos tanulmány tárgyalja például a számítógépek elterjedésének hatását a kereseti eloszlás alakulására. A piaci erők mellett intézményi változások is elősegíthették a keresetek egyenlőtlenségének növekedését. Így pl. a bértárgyalások decentralizálása a keresetek szóródásának növekedését vonja magával, hiszen azok szintje nem mindenkre érvényes központi megállapodásoktól, hanem vállalati szintű megállapodásoktól függ. A háztartások rendelkezésére álló jövedelem eloszlásában bekövetkezett változásokat persze nemcsak a keresetek alakulása befolyásolja. Nem szabad elfeledkezni más jövedelemtípusok egyenlőtlenség alakító hatásáról sem. Például a tőkejövedelmek, vállalkozói jövedelmek eloszlása általában a keresetek eloszlásánál is kevésbé egyenlőbb, míg az állami újraelosztási programok egyik célja éppen a munkaerőpiacon illetve a tőkepiacon megszerzett jövedelmek alapján kialakuló egyenlőtlenségek csökkentése. Ugyancsak befolyásolják az egyenlőtlenségek alakulását a demográfiai, háztartás-szerkezetbeli változások is, pl. a nők növekvő munka-erőpiaci részvétele vagy a háztartások méretének csökkenése.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás több olyan gazdasági, társadalmi következménnyel jár, amelynek újraelosztási hatásai is vannak (Bean et al. 1998, Jimeno et al. 2000). Egyrészt a termelési tényezők (munka, tőke) és a termékek piacának liberalizációja, a gazdaság modernizálódása, a technológiai fejlődése, megváltoztathatják a termelési tényezők hozamrátáit, és ezáltal azok javadalmazását is. A közvetlen külföldi tőkebefektetések és az ehhez kapcsolódó technológiai fejlődés a képzett munkaerő iránti kereslet megnövekedését eredményezi, és

amennyiben a kínálat ezzel nem tud lépést tartani, a képzettség szerinti kereseti különbségek növekednek. Másrészt a külföldi tőke révén megvalósuló modernizáció általában nem egyenlő arányban érinti a különböző iparágakat és általában először a fejlettebb infrastruktúrájú, gazdagabb régiók profitálnak belőle. Emiatt a gazdaság modernizálódása először az iparágak és régiók közötti egyenlőtlenségek növekedésével járhat. Másrészt a csatlakozás a nemzetközi kereskedelem előtti akadályok felszámolását is jelenti, ami megváltoztatja a csatlakozó ország kereskedelmének irányát, szerkezetét, ezáltal az iparági struktúrát és így elosztási hatásokkal rendelkezhet. A munkaerő-piaci folyamatok mellett újraelosztási intézkedések is befolyásolják a háztartási jövedelmeket. A csatlakozással az országok kormányainak lehetőségei is kitágultak ezen a téren, hiszen az EU a Strukturális Alapok révén jelentős összegekkel segíti az elmaradott régiók felzárkózását. Mivel a Strukturális Alapok egyike, a Kohéziós Alap éppen azért jött létre, hogy a csatlakozó, fejletlenebb országok, vagyis Írország, Görögország, Spanyolország és Portugália felzárkózását segítse, ezért ezeket az országokat „kohéziós országok” terminussal is szokták illetni az EU szaknyelvben. A kohéziós országok természetesen nagyon különböző adottságokkal és fejlettségi színvonalon álltak a csatlakozáskor, így az országok által befutott pálya között is jelentős eltérések vannak. A következő ábra az EU jelenlegi tizenöt tagállamának átlagához viszonyítva mutatja a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP alakulását a kohéziós országokban. Az 1. ábrán látható, hogy a kohéziós országok között Írország produkálta a leglátványosabb felzárkózást: egy főre jutó bruttó hazai termékének értéke 1997-re elérte a tizenöt EU tagállam átlagát, majd töretlenül tovább fejlődve 2000-ben már jelentősen 20%-kal meg is haladja azt. Az 1983 és 2000 közötti időszakban Portugália is jelentősen javított az EU tagállamokhoz viszonyított teljesítményén. Az időszak elején az egy főre jutó GDP 55%-a volt az EU átlagnak a kisebbik Ibériai országban, az évezred végére azonban 20 százalékpontot csökkent a lemaradás. Spanyolország és Görögország kisebb mértékű felzárkózást mutatott, előbbi mintegy 12, utóbbi pedig 5 százalékponttal csökkentette az EU átlagtól való lemaradását.

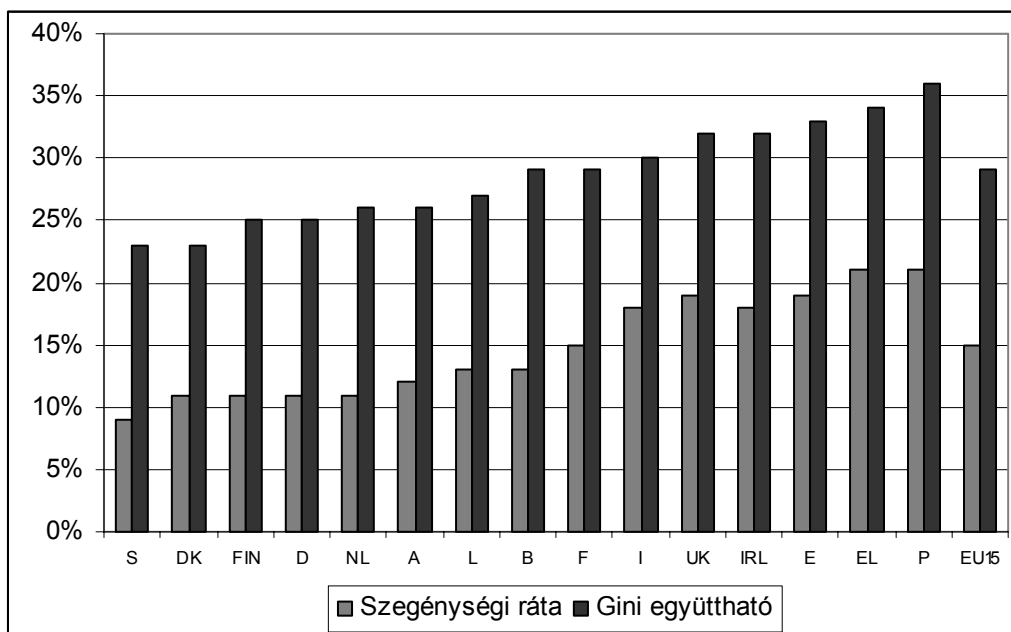
1. ábra
Vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP alakulása a kohéziós országokban az EU15 átlagához viszonyítva

Forrás: EC, Second Cohesion Report

Mindezek mellett az európai szociális statisztikák a kohéziós országokat az EU legnagyobb egyenlőtlenséggel jellemezhető országaiként írja le. A következő táblázat a jövedelmei egyenlőtlenségeket mérő Gini-együttható, és a szegénységi ráta értékét mutatja a tizenöt európai tagállamban. A 2. ábrán látható, hogy Olaszország és Nagy-Britannia mellett a négy kohéziós ország rendelkezik az EU átlagot meghaladó mértékű jövedelmi egyenlőtlenséggel és szegénységgel. Kérdés, hogy ez a magas egyenlőtlenség és szegénység az EU-hoz való csatlakozás óta hogyan alakult. A következőkben megpróbáljuk minden ország esetében felrajzolni az egyenlőtlenségek hosszabbtávú trendjeit, és megvilágítani az egyenlőtlenségek alakulását meghatározó legfontosabb hatóerőket.

2. ábra
Jövedelem-egyenlőtlenség és szegénység az EU tagállamokban 1999-ben

Forrás: Eurostat 2003

Megjegyzés: S-Svédország, DK-Dánia, FIN-Finnország, D-Németország, NL-Hollandia, A-Ausztria, L-Luxemburg, B-Belgium, F-Franciaország, I-Olaszország, UK-Nagy-Britannia, E-Spanyolország, EL-Görögország, P-Portugália.

2. A jólét eloszlásának egyenlőtlensége

Az egyenlőtlenségekkel kapcsolatos adatok esetében kulcskérdés azok összehasonlíthatósága. A kutatónak számos döntést kell meghoznia a jóléti, egyenlőtlenségi adatok bemutatásakor¹, ebből következik, hogy kevés olyan tanulmány létezik, amely az egyenlőtlenségek

¹ A gazdasági jólét egyenlőtlenségének vizsgálatánál először azt kell eldöntenie a kutatónak, hogy a jólét milyen mércéjét választja az elemzés eszközeként. A két leggyakrabban használt indikátor a jövedelem és a fogyasztás. A jövedelem választása mellett szól, hogy ez jobban mutatja a háztartások lehetőségeit, az utóbbi választása mellett érveként lehet felhozni, hogy bizonyos jövedelem-típusok nehezen mérhetők és a fogyasztás jobban közelíti az egyén permanens jólétét (Zaidi és de Vos 2000). A jövedelem-definíció szerint is sokszor különböznek a kutatások, így pl. bizonyos kutatások az imputált lakbért, a saját termelésű javakat és a természetbeni bevételeket is beleveszik. El kell dönteni, hogy nettó, rendelkezésre álló jövedelemlről beszélünk, vagy bruttó, adózás előtti jövedelmekről, és ugyancsak eldöntendő kérdés, hogy milyen időtávú (éves, vagy havi) jövedelmeket mutatunk be. Két további döntés a háztartás létszámával függ össze. Az összes háztartási jövedelemből a benne lakó egyének jólétét jellemző mutató kiszámításánál figyelembe vehetjük a háztartás létszámából adódó méretgazdaságosságot. Ezt úgy tesszük, hogy a második, harmadik stb. háztartástagot egyenlő kisebb súllyal szerepeltetjük. A legegyszerűbb esetben az egyén jólétét mérő ekvivalens jövedelmet $Y_e = Y/S^e$ képlettel számítjuk, ahol Y a háztartás összes jövedelme, S pedig a háztartás létszáma, e rugalmassági együttható. Bonyolultabb ekvivalencia-skálák több paramétert (pl. a háztartás életkorát) is figyelembe vesznek. Az OECD ekvivalencia-skála a gyermekeket 0,5-ös, a második, harmadik stb. felnőtteket pedig 0,7-es súllyal szerepelteti. A módosított OECD-skála 0,3-as súllyal szerepelteti a gyermekeket, 0,5-ös súllyal a további felnőtteket. Döntést igényel az is, hogy minden háztartást egyszer szerepeltetünk az elemzésben, vagy a jövedelmek személyi eloszlását vizsgáljuk. A személyi eloszlást elemző, itt bemutatott kutatások mind eltekintenek a háztartáson belüli jövedelem-eloszlás kérdéséről, tehát minden háztartástaghoz ugyanakkora jövedelmet rendelnek (ezekről ld. bővebben pl. Burniaux et al. 1998).

szintjét ill. trendjeit országok között összevethető módon tárgyalja². A rendelkezésre álló adatok különbözősége miatt csak Spanyolország és Portugália esetében kezeljük együtt az országokat, Írországot és Görögországot külön tárgyaljuk. Mivel sok különböző tanulmányból származnak adataink, lábjegyzetben mindig igyekszünk leírni az adatok forrását és az alkalmazott definíciókat. Az egyenlőtlenségek jellemzésekor vizsgáljuk a rétegeloszlás, és az egyenlőtlenségi mutatószámok alakulását. Ahol lehetséges igyekszünk az egyenlőtlenségek és alakulásuk meghatározó tényezőit feltáró dekompozíciós vizsgálatok eredményit is bemutatni. Az alkalmazott módszerek részleteit szintén lábjegyzetben közöljük.

1.1. Írország

Írország 1973-ban csatlakozott az Európai Unióhoz, akkor az EU átlag mindössze 61%-a volt az egy főre jutó GDP, ez azonban 1996-ra gyakorlatilag felzárkózott az európai átlaghoz. Ugyancsak jellemző volt Írországra már a csatlakozás pillanatában, hogy meglehetősen nyitott gazdaság volt, valamint jelentős külföldi közvetlen tőkebefektetést vonzott (Bean et al. 1998), ami a csatlakozás utáni években is folytatódott. Írország, az 1980 és 1987 közötti stabilizációs időszakot leszámítva gyorsan növekedett, amit főleg exportorientált, fejlett technológiával üzemelő multinacionális vállalatoknak köszönhet, pl. a gyógyszeriparban és az elektronikai iparban, a hazai tulajdonú ipar teljesítménye elmaradt ettől. A csatlakozás után jelentősen megváltozott a kereskedelem irányultsága és szerkezete. A korábban nagyrészt az Egyesült Királyság felé irányuló exporton belül ma már sokkal nagyobb részt foglal el a többi EU tagországgal folytatott kereskedelem, és a korábban felerészben élelmiszerből álló kivitelben előtérbe kerültek a feldolgozóipari termékek. A munkaerőpiacon az érdekképviselői szervezetek által kötött társadalmi szerződések biztosították, hogy a növekedés nem gerjesztett inflációt. Ugyanakkor a növekvő női munkavállalás és a megforduló migrációs tendencia miatt megnövekedett a munkakínálat és a foglalkoztatás növekedése mellett is a munkanélküliség viszonylag magasa szintje maradt fenn.

² Az egyik ilyen adatforrás a Luxembourg Income Study (LIS) adatbázisa, amelyben azonban az általunk vizsgált országok közül csak Spanyolország és Írország szerepel (ld. Atkinson, Rainwater és Smeeding 1995). A másik az OECD által készített kutatás, amely szintén harmonizálta a jövedelmek definícióit és a számítási módszereket (ld. Burniaux et al. 1998, Förster 2000), de ebben a kutatásban is csak görög és ír adatokat lelhetünk fel, ráadásul csak a nyolcvanas évek végére, kilencvenes évek elejére vonatkozóan.

1.1.1. Jövedelmi egyenlőtlenségek alakulása Írországbán

Ebben a makrogazdasági környezetben vizsgáljuk most a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását. A 1. táblázat Callan és Nolan (1997), valamint Nolan és Maitre (2000) alapján mutatja Írországbán az elmúlt évtizedekben a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségi indexeinek értékét, háztartási költségvetési felvételek adatai alapján. Az adatok tanúsága szerint a vizsgált időszak első részében, 1973 és 1987 között csökkent a jövedelem-eloszlás egyenlőtlensége. A Gini-együttható³ a 0,367-es értékről 0,352-re csökkent, a Theil index⁴ értéke pedig 0,221-ről, 0,200-re mérséklődött. Közben a háztartások reáljövedelme átlagosan mintegy 25%-kal növekedett, így társadalmi jólét szempontjából az 1987-es állapot, egyértelműen felülmúlja az 1973-ast.

1. táblázat

A rendelkezésre álló háztartási jövedelem egyenlőtlensége Írországbán 1973 és 1997 között

	1973	1980	1987	1994/95
Gini	0.367	0.360	0.352	0.362
Theil	0.221	0.211	0.200	0.210

Forrás: Callan és Nolan (1997), Nolan és Maitre (2000).

Megjegyzés: háztartásnagyság nincs figyelembe véve

Az egyenlőtlenségek 1987 és 1997 közötti alakulását az EU háztartáspaneljének részét képező Living in Ireland Survey adatai alapján vizsgálja Nolan és Maitre (2000). A 2. táblázat mutatja a háztartások rendelkezésre álló ekvivalens jövedelmek rétegeloszlását. Látható, hogy 1987 és 1994 között növekedett az alsó két jövedelmi tized részesedése az összes jövedelemből, a legfelső tized részesedése pedig csökkent. Ugyancsak az egyenlőtlenségek csökkenését sugallja, hogy csökken a felső és alsó ötöd részesedésének hányadosa (S80/S20) és a felső és alsó tized részesedésének hányadosa (S90/S10). A képet azonban bonyolítja, hogy az alsó középosztály részesedése csökken (3.-6. tized), a felső középosztályé (7.-9. tized) pedig nő. Összességében a rétegeloszlás olyan, hogy bizonyos egyenlőtlenségi indexek növekedést, mások meg csökkenést mutatnának. Még kisebb az eltérés 1994 és 1997 között.

³ $Gini = \{ (2/\mu n^2) \sum y_i * i - \{ (n+1)/n \} \}$, ahol n a sokaság létszáma, és $i = 1, \dots, n$, továbbá y_i az i -edik egyén jövedelme, és μ , a jövedelmek átlaga. A Gini 0 és 1 közé eső értékeket vehet fel, a nagyobb érték nagyobb egyenlőtlenségre utal. Az együttható a többi indexhez viszonyítva kevésbé érzékeny az eloszlás szélein bekövetkezett változásokra, tehát relatíve az eloszlás közepére érzékeny (Burniaux et al. 1998).

⁴ $T = 1/N (\sum n_i (y_i/\mu) \ln(y_i/\mu))$, ahol y_i a háztartás jövedelme, n_i a háztartás taglétszáma, μ a jövedelmek átlaga.

A tizedek részesedése és az egyenlőtlenségi indexek értéke alapján azt mondhatjuk, hogy az egyenlőtlenség nem változott jelentősen ebben az időszakban.

2. táblázat

A rendelkezésre álló ekvivalens jövedelem háztartások közötti eloszlása Írországban 1987-ben, 1994-ben és 1997-ben (jövedelmi tizedek részesedése az összes jövedelemből, ill. egyenlőtlenségi mérőszámok)

	1987	1994	1997
1	3,0	3,6	3,4
2	4,7	4,8	4,7
3	5,8	5,5	5,2
4	6,6	6,1	6,2
5	7,4	7,1	7,3
6	8,6	8,5	8,8
7	10	10,4	10,6
8	12,2	12,5	12,8
9	15,3	16,0	16,2
10	26,4	25,4	24,9
S80/S20	5,4	4,9	5,1
S90/S10	8,8	7,1	7,3

Forrás: Nolan és Maitre (2000) alapján.

Megjegyzés: OECD-ekvivalencia skála

1.1.2. Kereseti eloszlása alakulása

A fejlett társadalmakban a háztartási jövedelmek legnagyobb részét a munkajövedelmek jelentik. A keresetek eloszlásával kapcsolatos adatok Írország esetében nem állnak rendelkezésre az 1973 és 1987 közötti időszakra vonatkozóan. Némi intuíciót nyerhetünk azonban a változások irányának megbecsléséhez. Callan és Nolan (1997) megállapítja, hogy ebben az időszakban csökkent a háztartások rendelkezésére álló jövedelem egyenlőtlensége, a háztartások bruttó jövedelmeinek egyenlőtlensége azonban nem csökkentek, sőt a Gini-együttható 1973-as 0,379-es értéke 1987-re 0,398-ra emelkedett. Mivel ezeknek az adóknak nagy része a munkabéreket terheli (személyi jövedelemadó, TB hozzájárulás), az adatok összhangban állnak a

⁵ Számítási módja: $MLD = (1/n) \sum \ln(\mu/y_i)$, ahol n a sokaság létszáma, és $i = 1 \dots n$, továbbá y_i az i -edik egyén jövedelme, és μ , a jövedelmek átlaga. A mutató a többi indexnél inkább érzékeny a jövedelemeloszlás alján történő változásokra (Shorrocks 1982, Burniaux et al. 1998).

bruttó keresetek növekvő egyenlőtlenségével, amely az egyre progresszívabb adórendszer miatt nem tükröződik a nettó jövedelmekben. A kereseti egyenlőtlenségek 1987 és 1997 közötti alakulásával kapcsolatban Nolan és Maitre (2000), illetve Barrett, Fitzgerald és Nolan (2000) mutat be adatokat. A 3. táblázat azt mutatja, hogy 1987 és 1994 között jelentősen növekedett a keresetek eloszlásának egyenlőtlensége függetlenül attól, hogy hogyan definiáljuk a munkajövedelmeket. Az ezt követő három évben azonban nem változik lényegesen a kereseti eloszlás egyenlőtlensége, az összes alkalmazott órakeresetének egyenlőtlensége kismértékben növekszik, míg a teljes munkaidejű dolgozók hetibéreinek eloszlása kismértékben egyenlőbbé válik ebben az időszakban.

*3. táblázat
A bruttó keresetek eloszlása Írországbán 1987-ben, 1994-ben és 1997-ben*

	1987	1994	1997
<i>Összes alkalmazott, órabérek a medián százalékában</i>			
Alsó Decilis	0,47	0,47	0,48
Alsó Kvartilis	0,73	0,68	0,69
Felső Kvartilis	1,37	1,50	1,53
Felső Decilis	1,96	2,24	2,32
Felső decilis/alsó	4,17	4,77	4,83
<i>Teljes munkaidejű alkalmazottak, hetibér a medián százalékában</i>			
Alsó Decilis	0,50	0,48	0,51
Alsó Kvartilis	0,75	0,72	0,71
Felső Kvartilis	1,35	1,43	1,42
Felső Decilis	1,82	1,97	2,02
Felső decilis/alsó	3,64	4,10	3,96

Forrás: Barrett, Fitzgerald és Nolan (2000)

Ahogy a bevezetőben is említettük, a fejlett országokban a nyolcvanas-kilencvenes években a kereseti egyenlőtlenségek növekedésének egyik legfontosabb tényezője az iskolázottság kereseti előnyének növekedése. O'Donnell (1998) a kereseti egyenlőtlenségek meghatározó tényezőit elemzi 1987 és 1994 években az MLD egyenlőtlenségi index felbontásával. Megállapítása szerint növekszik az életkor (és ezáltal a munkahelyi tapasztalat) és az iskolai végzettség szerepe az egyenlőtlenségek alakításában. A tapasztalat szerepe az egyenlőtlenség alakításában 23%-ról, 28%-ra az iskolai végzettség hatása pedig 14%-ról 19%-ra növekedett. Barrett, Fitzgerald és Nolan (2000) a kereseti szóródás regressziós elemzésével vizsgálja az

iskolai végzettség hozamának változását. Megállapításuk szerint 1987 és 1994 között csak az egyetemi végzettség hozama növekedett szignifikánsan, mégpedig az idősebb munkavállalók között. Az iskolai végzettség szerepe amellet növekedett, hogy az időszakban nőtt a jól képzett munkaerő kínálata Írországbán (ld. O'Donnell 1998), ez pedig a képzett munkaerő iránti erőteljes kereslet-növekedést valószínűsíti. Ugyanakkor 1994 és 1997 között már nem emelkedik a kereseti egyenlőtlenség és a képzettség hozama, pedig az ír gazdaság ezekben az években igen magas (6 és 11%) közötti GDP növekedést produkál. Barrett, Fitzgerald és Nolan (2000) szerint ez a képzett munkaerő bevándorlás révén megnövekvő kínálatának köszönhető.

1.1.3. Egyéb jövedelem-típusok szerepe

A keresetek mellett természetesen más típusú jövedelmek is hozzájárulnak a jövedelmi egyenlőtlenségek formálásához (pl. tőkejövedelmek, kormányzati transzferek és elvonások). Ahogy korábban említettük a háztartások rendelkezésére álló jövedelmek egyenlőtlensége csökkent 1973 és 1987 között, a bruttó jövedelmek egyenlőtlenségei ugyanezen időszakon belül azonban nem csökkentek. Mindez azt bizonyítja, hogy a vizsgált periódusban jelentősen növekedett a jövedelemadók és a társadalombiztosítási hozzájárulás újraelosztási hatása (Callan és Nolan 1997). Az 1987 és 1994 közötti időszakban növekvő kereseti egyenlőtlenségeket látunk, de a háztartások rendelkezésére álló jövedelem eloszlása nem lett egyenlőtlenebb. A következő, 4. táblázatot figyelve észrevehető, hogy a munkaképes korúak között már az összes piaci jövedelem egyenlőtlensége is csökkenő tendenciát mutatott, mert a tőke- és vállalkozói jövedelmek eloszlása kiegyenlítettebbé vált, a felső három tized részesedése jelentősen csökkent. A kormányzati transzferek rétegeloszlásának változása aztán még inkább a jövedelmi különbségek kiegyenlítését segítette elő, hiszen az alsó három jövedelmi tized részesedése nőtt meg. Ugyanakkor ebben az időszakban a gazdasági növekedés a munkanélküliség csökkenésével, és a foglalkoztatottság növekedésével is járt (Nolan és Maitre, 2000). A növekvő női munkavállalás is csökkentette a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségét 1987 és 1994 között, mert a női munkavállalás leginkább az alacsony jövedelmű háztartások között növekedett. Bár 1994 és 1997 között sem a kereseti egyenlőtlenség, sem a jövedelmi

⁶ Lehetséges azonban, hogy az adatok aggregáltsági foka nem tette lehetővé az iparágak közti változások kimutatását, ugyanis nem lehetett megkülönböztetni a külföldi ill. hazai tulajdonú vállalatokat, pedig az ír gazdaságnak ez a két szektora különböző tulajdonságokkal rendelkezik.

egyenlőtlenség nem emelkedett, ugyanakkor megállapítható, hogy valamelyest csökkent a kormányzati transzfereknek az egyenlőtlenségeket csökkentő hatása (Nolan és Maitre 2000).

4. táblázat

Az egyes jövedelemtípusok rétegeloszlása 1994-ben és annak változása 1987 és 1994 között a munkaképes korúak (18 és 65 év között) csoportjában

	Keresetek			Tőkejövedelmek és önfoglalkoztatás			Piaci jövedelmek összesen		
	alsó három	középső négy	felső három	alsó három	középső négy	felső három	alsó három	középső négy	felső három
	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized
1994	4,8	34,9	60,3	8,9	27,1	63,9	5,7	33,2	61,1
1987-1994	-0,1	-0,3	0,5	0,3	4,1	-4,4	-0,1	0,8	-0,7
	Kormányzati transzferek			Adók			Összes rendelkezésre álló jövedelem		
	alsó három	középső négy	felső három	alsó három	középső négy	felső három	alsó három	középső négy	felső három
	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized
1994	47,1	38,1	14,8	3,3	30,3	66,4	13,3	34,7	52
1987-1994	4,8	-2,9	-1,9	-0,5	-0,5	1,0	0,8	0,4	-1,2

Forrás: Förster (2000)

Megjegyzés: ekvivalencia paraméter: $e=0,5$.

1.2. Görögország

Görögország lassabb felzárkózást mutatott az EU átlagos jövedeleméhez, mint Írország. Az 1983-as csatlakozáskor a jelenlegi EU átlagos egy főre jutó GDP-jének 62%-át állította elő a görög gazdaság, és az arány 1996-ban is csak 66%-os volt (Bean et al. 1998). A hetvenes évek folyamán az ásványkincseket és mezőgazdasági termékek aránya az exportban lecsökkent, a feldolgozóipari termékek aránya pedig nőtt, de a csatlakozáskor az erőteljes exporttámogatás leépítésével a feldolgozóipar teljesítménye jelentősen csökkent. A külföldi közvetlen tőkebefektetések is csak kismértékben növekedtek. A diktatúra végeztével Görögországban 1981-ig konzervatív, majd utána 1989-ig szocialista kormány következett. A konzervatív kormányzat idején átlagosan 4%-os évenkénti GDP növekedést produkált a gazdaság, ugyanakkor az időszak vége fele a szakszervezetek erősödő tevékenysége folytán növekedett a

a bérkiáramlás, és csökkent a beruházás. A szocialista kormányzás alatt már jelentős költségvetési és fizetési mérleg hiányok jelentkeztek és kétszeri stabilizációs kísérlet ellenére sem sikerült az évenkénti átlagosan 1%-osra lassult növekedésről egy gyorsabb növekedési pályára visszatérni.

1.2.1 Jövedelmi egyenlőtlenségek alakulása és összetevői Görögországban

Az 5. táblázat Tsakloglou (1997) alapján mutatja a hetvenes-nyolcvanas években az egyenlőtlenségek alakulását. A szerző az időszak alatt készített három háztartási költségvetési felvételből készít becslését, a jólét mérésére pedig nem a jövedelmet, hanem a fogyasztást választja. Ezek alapján látható, hogy 1974 és 1982 között lényegesen egyenlőbb lett a fogyasztási kiadások eloszlása. Az alsó tizedek részesedése lényegesen nő, a felsőké pedig szinté számottevően csökken. A következő időszakban, 1982 és 1988 között viszont növekszik az egyenlőtlenség, igaz sokkal kisebb mértékű a változás, lényegében csak a felső tized részesedése nő meg valamelyest. Az aggregált egyenlőtlenségi mutatók szintén mutatják, hogy az egyenlőtlenség jelentős csökken a hetvenes években, és bár 1982 és 1988 között valamelyest növekszik, de így is a hetvenes évek elejére jellemzőnél is sokkal alacsonyabb szinten állapodik meg.

5. táblázat

*Ekvivalens fogyasztási kiadás eloszlása Görögországban 1974, 1982 és 1988-ban
(fogyasztási tizedek részesedése az összes jövedelemből, ill. egyenlőtlenségi mérőszámok)*

	1974	1982	1988
1	2,8	3,2	3,1
2	4,3	4,8	4,7
3	5,5	5,9	5,9
4	6,5	6,9	6,9
5	7,6	8	8
6	8,8	9,1	9,1
7	10,3	10,6	10,4
8	12,3	12,4	12,3
9	15,6	15,4	15,2
10	26,3	23,7	24,4
Gini	0,342	0,309	0,315
Theil	0,200	0,159	0,170

*Forrás: Tsakloglou (1997), Háztartási Költségvetési
Felvétel adatai alapján.*

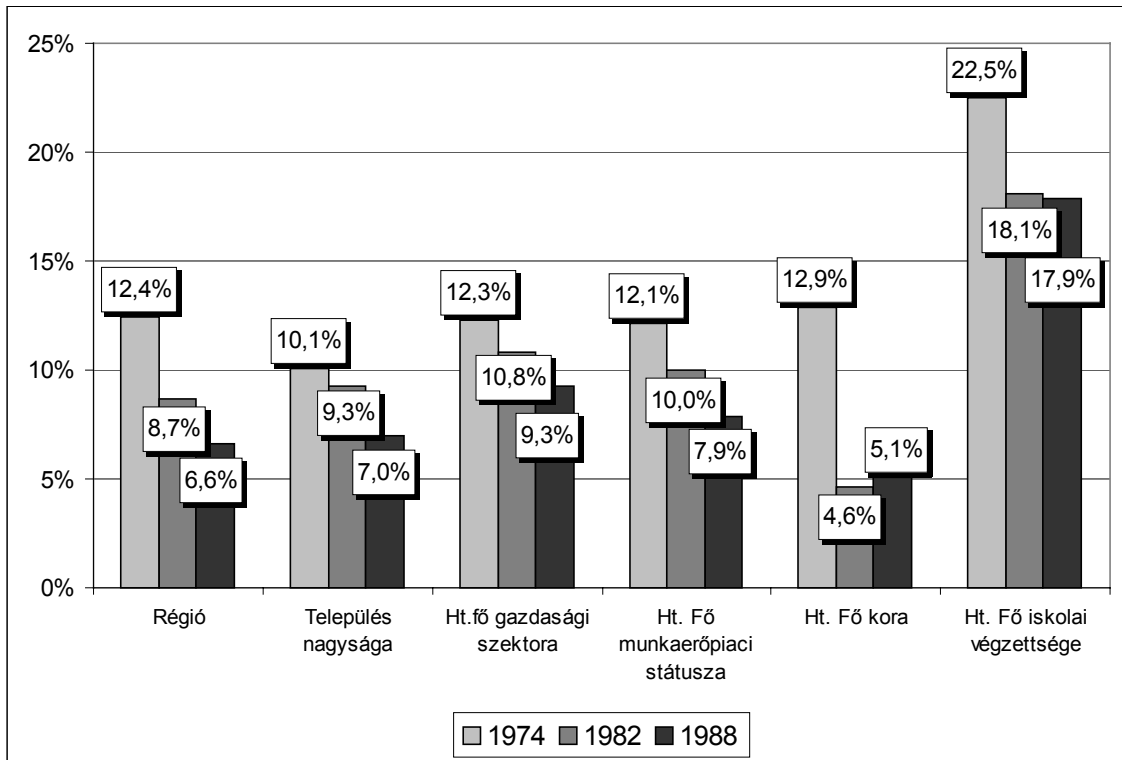
Megjegyzés: OECD ekvivalencia-skála

1988 és 1994 között a jövedelmek egyenlőtlensége nem változott Görögországban. Az ekvivalens háztartási jövedelem személyi eloszlásának Gini együtthatója mind 1988-ban, mind 1994-ben 0,336 volt (Förster 2000). Az 1995 utáni évekre már a bevezetőben is idézett (ld. 2. ábra) EU háztartáspanel adatai állnak rendelkezésre. Ezek alapján Görögországban a háztartások rendelkezésére álló jövedelem eloszlásának Gini-együtthatója 1999-ben 0,34, tehát nem történik lényeges változás ebben az évtizedben sem.

Görögország esetében külön a kereseti eloszlást elemző tanulmány nem áll rendelkezésünkre. Ezért jelen esetben a háztartási jövedelmek összetevőit elemző tanulmány eredményit ismertetjük. Tsakloglou az MLD index felbontásával elemzi az egyenlőtlenségek alakulása mögött meghúzódó tényezőket, a háztartás lakhelyének régiójának, a település nagyságának, a háztartásfő foglalkozásának, életkorának, iskolai végzettségének az egyenlőtlenségekre gyakorolt hatását. A dekomponálás eredményekét a 3. ábrán tüntetjük fel. Az egyes oszlopok annak arányát szemléltetik, hogy az adott évben az adott ismérv szerint képzett csoportok közötti fogyasztásbeli különbségek az összes egyenlőtlenségnek mekkora részét jelentik.

3. ábra

*Csoportok közötti egyenlőtlenség részaránya a teljes fogyasztási kiadási egyenlőtlenségből
Görögországban 1974, 1982 és 1988 években (MLD dekompozíció)*

Forrás: Tsakloglu (1997) alapján.

Látható, hogy legnagyobb mértékben a háztartásfő iskolai végzettsége magyarázza az egyenlőtlenségeket. A hetvenes évek közepén a háztartásfő végzettsége szerinti különböző csoportok közötti egyenlőtlenség az összes egyenlőtlenség 22,5%-át jelentette, a vizsgált időszak végére viszont ez az arány 18% körülire csökkent. A többi ismerv, így többek között a regionális elhelyezkedés, az egyenlőtlenség 10% körüli részét magyarázza, de általában is megfigyelhető, hogy a vizsgált ismérvek időben az egyenlőtlenség egyre kisebb hányadát jelentik, azt egyre inkább a fogyasztás csoportokon belüli szóródása befolyásolja. Az oktatásnak a képzett munkaerő kínálatának erőteljes növekedése mellett némileg csökkenő megtérülését 1974 és 1988 között más tanulmányok is kimutatták (ld. Pl. Magoula és Psacharopoulos 1999, Tsakloglou és Cholezas 2000). Az iskolai végzettség kereseti előnye ugyanakkor 1988 és 1994 között növekedett. Míg 1988-ban a férfiak között egy oktatásban töltött év átlagosan 5%-kal növeli a keresetet, addig 1994-ben 6,3%-kal. A nők esetében még nagyobb mérték-

ben, 6,5%-ról 8,6%-ra növekszik az oktatás megtérülése⁷ (Tsakloglou és Cholezas 2000). Bár a háztartások összes jövedelmeinek egyenlőtlensége nem változott lényegesen 1998 és 1994 között, ez nem jelenti azt, hogy nem történt semmilyen változás az összes jövedelmet alkotó jövedelemtípusok esetében. A következő táblázat munkaképes korú (18 és 65 év közötti) lakosság körében mutatja az egyes jövedelemtípusok rétegeloszlását és az abban bekövetkezett változásokat. Látható, hogy míg a nettó keresetknél a középosztály rovására a felső három és az alsó három tized részesedése növekedett, addig a tőkejövedelmek és az önfoglalkoztatásból származó jövedelmek esetében éppen ennek ellenkezője játszódott le, a középosztály részesedése nőtt meg. A piaci jövedelmek eloszlása összességében így is egyenlőtlenebb lett, viszont a kormányzati transzferek redistributív hatása is fokozódott 1988 és 1994 között, így vég-eredményben az összes háztartási jövedelem eloszlása lényegesen nem módosult.

6. táblázat

Az egyes jövedelemtípusok rétegeloszlása 1994-ben és annak változása 1988 és 1994 között a munkaképes korúak (18 és 65 év közöttiek) csoportjában

	Nettó keresetek			Tőkejövedelmek és önfoglalkoztatás			Piaci jövedelmek összesen		
	alsó három	középső négy	felső három	alsó három	középső négy	felső három	alsó három	középső négy	felső három
	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized	tized
1994	9,6	36,7	53,6	14,2	31,4	54,4	11,7	34,3	54,0
1988-1994	0,8	-2,5	1,7	-1,2	2,2	-1,1	-0,4	0,1	0,3

Forrás: Förster (2000)

Megjegyzés: ekvivalencia paraméter: $e=0,5$.

⁷ Mindegyik szám az oktatás megtérülésének vizsgálatára használt szenderd minceri bér-egyenletből származik, ahol a függő változó a kereset logaritmus, magyarázó változók pedig az oktatásban töltött évek száma mellett a munkahelyi tapasztalat, ennek négyzete, és a nők esetében a részidős dolgozókat megjelölő dummy-változó (Tsakloglou és Cholezas 2000).

1.3. Az Ibériai-félsziget országai

Portugália és Spanyolország 1986-ban a jobboldali diktatúrák bukása után csatlakozott az EU-hoz. Az 1983 és 2000 közötti időszakban Portugália is jelentősen javított az EU tagállamokhoz viszonyított teljesítményén. Az időszak elején az egy főre jutó GDP 55%-a volt az EU átlagnak a kisebbik Ibériai országban, az évezred végére azonban húsz százalékpontot csökkent a lemaradás. Spanyolország mintegy tizenkét százalékponttal csökkentette az EU átlagtól való lemaradását.

1.3.1. Jövedelem-egyenlőtlenség

A 7. táblázat tartalmazza Spanyolország és Portugália esetében különböző definíciók mellett a Gini és a Theil-indexek alakulását 1980, 1990 és 1995 években Jimeno et al. (2000) tanulmánya alapján. Az elemzés a két ország statisztikai hivatalai által lefolytatott Háztartási Költségvetési Felvételekre alapul⁸. A jövedelem- változók definíciója a két országban nagyon hasonló volt, így országok között is összehasonlíthatóak az adatok⁹. A szerzők az összes, egy főre jutó és ekvivalens (OECD ekvivalencia-skála) jövedelem alapján is bemutatják az egyenlőtlenségek alakulását.

⁸ Spanyolországban 1995-re ennek a vizsgálatnak csak a longitudinális verziója (ECPF) volt hozzáférhető, ami a keresztmetszeti adatfile-hoz közvetlenül nem hasonlítható. Ezért 1990-re a szerzők mindkét adatbázis alapján kiszámolják a megfelelő mutatókat, és 1980 és 1990 ill. 1990 és 1995 évekre kapnak összevethető adatokat, az egyenlőtlenségi trendek azonban így is nyomon követhetők.

⁹ A háztartási jövedelem tartalmazza a kereseteket, tőkejövedelmeket, transzfereket, saját termelésű fogyasztást és imputált lakbéreket is. Nettó, tehát jövedelemadó és társadalombiztosítási hozzájárulás levonása utáni jövedelemről van szó.

7. táblázat

Egyenlőtlenségi mérőszámok alakulása a jövedelem, különböző definíciói mellett

	Portugália			Spanyolország			
	1980	1990	1995	1980	1990	1990	1995
Háztartási jövedelem háztartási eloszlása							
Gini	0,368	0,367	0,400	0,343	0,33	0,308	0,307
Theil	0,231	0,229	0,274	0,209	0,192	0,157	0,155
Ekvivalens jövedelem személyi eloszlása							
Gini	0,319	0,313	0,348	0,309	0,293	0,262	0,273
Theil	0,178	0,172	0,216	0,174	0,155	0,115	0,124

Forrás: Jimeno et al. (2000).

Megjegyzés: OECD ekvivalencia-skála.

Látható, hogy a háztartási jövedelmi egyenlőtlenségek alakulásának szempontjából a két ország eltérő pályát írt le az elmúlt évtizedekben. Portugáliában a nyolcvanas években nem történik jelentős változás, a kilencvenes évek elejét viszont az egyenlőtlenségek erőteljes növekedése jellemzi. A háztartási jövedelem eloszlásának Gini együtthatója 1980-ban és tíz évvel később is 0,37 körüli, 1995-ben azonban már 0,40-es értéket mutat. Spanyolországban a nyolcvanas évek folyamán 0,33-ról 0,31-re csökken a mutató, és 1995-ben is gyakorlatilag ugyanezen a szinten áll. Az ekvivalens jövedelem személyi eloszlásának trendje némileg eltérő képet mutat, hiszen Portugáliában a nyolcvanas években ez alapján a definíció alapján csökken az egyenlőtlenség (ld. még ugyanerről Rodrigues 1993 és Gouveia és Tavares 1995), míg Spanyolországban a nyolcvanas évekre jellemző csökkenés után a kilencvenes évek elejét az egyenlőtlenségek kismértékű növekedése jellemzi. Minden definíció mellett látszik azonban, hogy Portugáliában a kilencvenes évek elején jelentősen növekedtek a jövedelmi egyenlőtlenségek, hasonló mértékű változás azonban Spanyolországban nem játszódtott le.

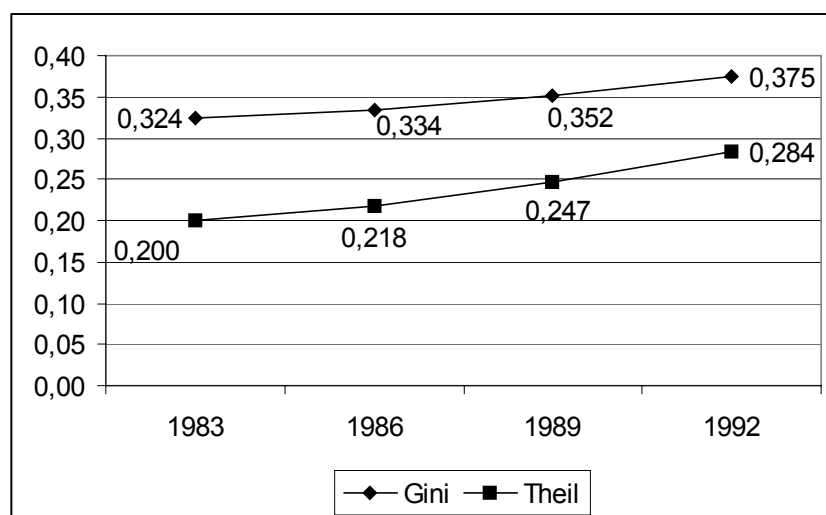
¹⁰ A CV^2 (squared coefficient of variation=négyzetes relatív szórás) számítási módja: $CV^2=0.5var(y_i)/\mu^2$, ahol a var a szórásnégyzetet jelöli, a többi jelölés a korábbiaknak megfelelő. Az index a többi egyenlőtlenségi mérőszámhoz viszonyítva inkább érzékeny a jövedelemeloszlás tetején történő változásokra.

¹¹ Az összes jövedelem négyzetes relatív szórása, a variancia felbontásának jól ismert tulajdonságai alapján felírható az egyes részjövedelmek variációs együtthatóinak, valamint az egyes részjövedelmek korrelációját kifejező tagok összegeként. Amennyiben minden részjövedelmhez hozzá akarjuk rendelni, hogy a teljes egyenlőtlenségből mennyiért felelős, akkor ezt a korrelációs tagot fel kell osztanunk a jövedelem-komponensek között, amelyet a Shorrocks (1982) által javasolt módon is megoldhatunk, ekkor k részjövedelem hozzájárulása az összes egyenlőtlenséghez a következőképpen számolható: $S_k=cov(Y, Y_k)/\mu^2$, ahol cov a kovarianciát jelöli, Y_k az adott részjövedelem, μ pedig a jövedelmek átlaga.

1.3.2. Kereseti egyenlőtlenségek

Az alábbi, 4. ábrában Cardoso (1996) vállalati adatok alapján mutatja be a kereseti egyenlőtlenségek alakulását Portugáliában a nyolcvanas években¹². Az ábra alapján a keresetek egyenlőtlenségének dinamikus emelkedését látjuk, különösen az EU csatlakozás éve, vagyis 1986 után.

4. ábra
Kereseti egyenlőtlenségek változása Portugáliában a nyolcvanas években

Forrás: Cardoso (1996).

Cardoso (1996) MLD index dekomponálásával, Jimeno et al. (2000) pedig bér-regressziók segítségével vizsgálja, hogy Portugáliában az egyenlőtlenség kialakításában ill. változásában mekkora a szerepe a különböző munkavállalói és vállalati ismérveknek. Cardoso (1996) tanulmánya szerint 1986-tól az egyes munkavállalói ill. vállalati csoportokon belüli egyenlőtlenség a növekvő kereset szóródás fő hajtóereje, az egyes csoportok közötti különbségek csak

¹² Az egyenlőtlenségi számítások alapjául szolgáló adatok ez esetben nem a Háztartási Költségvetési Felvételek, hanem egy vállalati adatbázis (Quadros de Pessoal), amely a vállalatok törvényileg előírt adatszolgáltatási kötelezettsége miatt gyakorlatilag teljeskörű és részletes adatokat tartalmaz a vállalatról (telephely, tevékenység, foglalkoztatottak száma, árbevétel, jogi forma) és minden egyes munkavállalóról (nem, életkor, képesítés, foglalkozás, iskolázottság, szolgálati idő, munkaidő, kereset változók: alaphír, szolgálati időhöz kötött fizetés, egyéb rendszeres támogatás, különleges illetmények és túlóradíj) egyaránt.

kisebb mértékben magyarázzák a változásokat. Megállapításai szerint a munkavállalói tulajdonságok közül főleg a képesítés és az iskolai végzettség járult hozzá jelentősen a kereseti egyenlőtlenségek növekedéséhez 1983 és 1992 között. A képesítés megtérülésének növekedése egyenlőtlenség növekedésének 30%-át magyarázza, míg az iskolázottság jobb megtérülése az egyenlőtlenség növekedésének 21%-áért felelős. Ugyancsak növelőleg hatott az egyenlőtlenségekre az is, hogy a munkavállalókon belül növekedett a magasabb képzettségűek, iskolai végzettségűek aránya. Ugyanakkor a munkavállaló életkora szerint képzett csoportok közötti bérkülönbség csökkent, ami azt mutatja, hogy a munkahelyi tapasztalat megtérülése csökkent ebben az időszakban. Megerősítik ezeket a megállapításokat a bér-regressziók alapján végzett vizsgálatok is. Ezek kiemelik a nemek közötti kereseti különbségek növekedését is, hiszen bár az átlagkeresetek eltéréseiben nem mutatkozik változás a vizsgált időszakban, de mivel a nők iskolázottsága gyorsabban nőtt, mint a férfiaké, így az egyes iskolázottsági szinteken belül vizsgálva növekedett a nők lemaradása a keresetekben. A kereseti egyenlőtlenség vállalati ismérvek alapján végzett elemzése azt mutatja, hogy a gazdasági struktúra-változás hatása nem volt jelentős az egyenlőtlenségek növekedésére, hiszen az egyenlőtlenség növekedésének mindössze 2%-át magyarázza a foglalkoztatás iparág szerinti megoszlásának változása. Ugyanakkor jellemző a különböző iparágak közötti nagy a bér-különbség: a pénzügyi, kereskedelmi szektorban, a vegyiparban, gépiparban és ffeldolgozásban növekedtek a bérek, míg a tradicionális textil- és építőiparban sokkal kisebb növekedés volt megfigyelhető. Mindkét típusú elemzés kimutatta, hogy növelte az egyenlőtlenségeket a vállalat regionális hovatartozása: az északi és a lisszaboni régióban magasabb volt a bérek növekedési üteme. A regressziós elemzés szerint az iparági szinten történő béralku hozama is emelkedett a centralizált béralku hozamának növekedéséhez képest.

Spanyolországban esetében Bover, Bentolila és Arellano (2000) spanyol társadalombiztosítási adatok alapján vizsgálta a keresetek eloszlását¹³, illetve annak változását a nyolcvanas években. Az összes dolgozó között az 1980-ban 1,71 volt a P75/P25 arány, míg 1987-ben 1,85-re nőtt, tehát növekedtek a kereseti egyenlőtlenségek. Az egyenlőtlenségek növekedése inkább az eloszlás felső részében ment végbe, hiszen a P50/P25 mutató 1,31-ről 1,32-re változik csupán ugyanebben az időszakban. A kilencvenes évek elején Pereira és Martins (2000) vizsgálata alapján tovább növekedett a kereset-eloszlás egyenlőtlensége. Míg 1990-ben 3,3-

¹³ A vállalatoktól a társadalombiztosítási járulék fizetésekor érkező béradatokat a spanyol Munkaügyi Minisztérium vállalati és dolgozói adatokat is tartalmazó vállalati adatbázisával rakták össze. Az adatbázis szerkezete miatt nem a valóságos keresetekről, hanem az adóköteles beralapról ad számot, amiben egyrészt nincsenek benne a túlóra-díjak, utazási hozzájárulások, eseti fizetések és nem pénzbeni juttatások, másrészt alsó és felső korlátok miatt nem figyelhető meg a teljes eloszlás.

szorosa volt a kereseti eloszlás kilencedik decilise az első decilisnek, addig 1995-ben már 3,9-szeres volt az arány. Bover, Bentolila és Arellano (2000) a keresetek meghatározóit is vizsgálják. Eredményeik szerint a reálbérek 1980 és 1987 között összességében kismértékben csökkentek, de ez jelentős különbségeket takar a munkavállalók különböző csoportjai között. Az egyetemi végzettségű dolgozók medián keresete 10%-kal növekedett a vizsgált időszakban, reálértelemben, míg a képzettség nélküli dolgozók reálkeresete csökkent. Ugyancsak növekedett az idősebb munkavállalói csoportok reálkeresete, míg a fiatalabb csoportok keresete reálértelemben csökkent. Az iparágak között a szolgáltatások (pénzügy, szálloda-ipar, szállítás), valamint a bányászatban növekedtek a reálbérek, az építőiparban csökkentek. Az adatok tehát az iskolai végzettség és a munkahelyi tapasztalat hozamának növekedését sugallták, amit a szerzők kereseti regressziók segítségével ellenőriztek minden iparágra minden évben. A közepes (100 és 1000 foglalkoztatott között) ill. nagyobb méretű vállalatokban (1000 foglalkoztatott felett) mind az egyetemi, mind a főiskolai végzettség hozama nőtt 1980 és 1987 között, a kis cégek esetében azonban az egyetemi végzettség hozama meglepő módon csökkent ezalatt az idő alatt. Kimutatta az elemzés a munkahelyi tapasztalat hozamának növekedését is, valamint azt, hogy a vállalatmérettel együtt a keresetek is növekednek. Az imént tárgyalt tanulmányokból is következik, hogy mind Portugáliában a csatlakozás után, mind Spanyolországban 1980 és 1987 között megfigyelhető, az iskolázottság megtérülésének növekedése. Ugyanezt mutatják ki a specifikusan az oktatás megtérülésével foglalkozó tanulmányok, mint Pereira és Martins (2000).

1.3.3. Egyéb jövedelemtípusok

Jimeno et al. (2000) alapján lehetőségünk van bemutatni a különböző jövedelem-típusok hatását is az egyenlőtlenségekre ill. azok változására. Ehhez a négyzetes relatív szórás (CV^2)¹⁴ egyenlőtlenségi mutatószámnak és változásának a felbontását használják, amely szerint egy adott jövedelem-fajta hozzájárulása az összes jövedelmi egyenlőtlenséghez függ egyrészt az adott jövedelemfajta saját szóródásától, az összes jövedelmen belüli részarányától, és az összes jövedelemmel való korrelációjától¹⁵. A következő, 8. táblázat mutatja, hogy hogyan ala-

Mindezek miatt a vizsgálat a 20 és 64 év közötti teljes munkaidőben dolgozó férfiak havi kereseteire vonatkozik. Mivel a magas kereseti értékek cenzoráltak, ezért a P75/P25 aránnyal jellemzik a bérelloszlást a szerzők.

¹⁴ A CV^2 (squared coefficient of variation=négyzetes relatív szórás) számítási módja: $CV^2=0.5var(y_i)/\mu^2$, ahol a *var* a szórásnégyzetet jelöli, a többi jelölés a korábbiaknak megfelelő. Az index a többi egyenlőtlenségi mérőszámhoz viszonyítva inkább érzékeny a jövedelemeloszlás tetején történő változásokra.

¹⁵ Az összes jövedelem négyzetes relatív szórása, a variancia felbontásának jól ismert tulajdonságai alapján felírható az egyes részjövedelmek variációs együtthatóinak, valamint az egyes részjövedelmek korrelációját

kul az egyes jövedelem-komponensek hozzájárulása az összes háztartási jövedelem egyenlőtlenségéhez a vizsgálat időpontokban, ill. az egyes időpontok közötti változáshoz.

Portugáliában a nyolcvanas évek elején a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségének 43%-áért a keresetek voltak a felelősek, az évtized végére azonban némileg mérséklődik ez az arány. A kilencvenes évek közepén azonban már majdnem az egyenlőtlenség fele a munkajövedelmek számlájára írható. Ez egyrészt a munkajövedelmek jelentősen megugró egyenlőtlenségének köszönhető, hiszen míg az évtized elején a négyzetes relatív szórással mérve 0,56 az egyenlőtlenség mutató értéke, addig 1995-ben már 0,73, másrészt növekedett a munkajövedelmeknek az összes jövedelemmel való korrelációja is. A nyolcvanas évek elején még az önfoglalkoztatásból származó jövedelmek is jelentősen befolyásolták a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségét (28%), a kilencvenes évekre ez azonban felére, 13-14%-ra csökkent. Nagyjából az egyenlőtlenségek ugyanekkora részéért felelősek 1995-ben a nem munka jellegű privát jövedelmek, az imputált lakbérek és jelentős növekedés után a nyugdíj és egyéb társadalombiztosítási jövedelmek is. Az egyenlőtlenség változásának elemzését a táblázat második része mutatja. Látható, hogy a háztartási összjövedelem egyenlőtlensége a négyzetes relatív szórás mutatóval mérve kismértékben csökkent a nyolcvanas években. Az egyenlőtlenségekre jelentős mérséklő hatást gyakorolt az önfoglalkoztatásból származó jövedelem, a nem munka jellegű privát jövedelmek és más nem munkajellegű jövedelmek egyenlőtlenség-növelő hatása azonban ellensúlyozta jórészt ezt a hatást. A jövedelmek eloszlásának egyenlőtlenebbé válása a kilencvenes évek elején leginkább a munkajövedelmeknek köszönhető, de egyenlőtlenség-növelő hatása volt a nyugdíjnak és az imputált lakbéréknek is.

Spanyolországban, Portugáliához hasonló szintről indulva a nyolcvanas évek folyamán nőtt meg jelentősen 51%-ra a munkajövedelmek szerepe a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségeinek alakításában. Mindez amellettt következett be, hogy csökkent a háztartási jövedelmekben belül a keresetek súlya 58%-ról 51%-ra, minden bizonnyal a munkanélküliség növekedésével összhangban. Ez úgy volt lehetséges, hogy a keresetek egyenlőtlensége jelentősen 0,49-ről 0,59-re emelkedett, és növekedett a kereseteknek az összes jövedelemmel való korrelációja is. A kilencvenes években ez a folyamat azonban nem folytatódott, sőt visszafordult, és csökkent a munkajövedelmek szóródása valamint egyenlőtlenség-növelő szerepe. Mind 1980

kifejező tagok összegeként. Amennyiben minden részjövedelmhez hozzá akarjuk rendelni, hogy a teljes egyenlőtlenségből mennyiért felelős, akkor ezt a korrelációs tagot fel kell osztanunk a jövedelem-komponensek között, amelyet a Shorrocks (1982) által javasolt módon is megoldhatunk, ekkor k részjövedelem hozzájárulása az összes egyenlőtlenséghez a következőképpen számolható: $S_k = cov(Y, Y_k) / \mu^2$, ahol cov a kovarianciát jelöli, Y_k az adott részjövedelem, μ pedig a jövedelmek átlaga.

és 1990, mind 1990 és 1995 között jelentősen csökkent a nem munka jellegű privát jövedelmek szerepe az egyenlőtlenségek alakításában, nőtt viszont a nyugdíjak és társadalombiztosítási jövedelmek valamint az imputált lakberek szerepe. A négyzetes relatív szórás értéke, mind a nyolcvanas években, mind a kilencvenes évek elején csökkent, bár az előbbi periódusban erőteljesebb volt ez a csökkenés. Mindkét időszakban leginkább a nem munka jellegű privát jövedelmek csökkentették az egyenlőtlenségeket, ehhez a nyolcvanas években az egyéb nem-pénzbeli jövedelmek is hozzájárultak. A nyugdíjak és társadalombiztosítási jövedelmek viszont mindkét időszakban a leginkább egyenlőtlenség-növelő jövedelem-komponensnek bizonyultak.

8. táblázat
A CV² egyenlőtlenségi index és alakulásának jövedelem-típusok szerinti felbontása

	Portugália					
	Jövedelemtípusok részesedése az összes jövedelem egyenlőtlenségéből			Jövedelemtípusok részesedése az összes jövedelem egyenlőtlenségének változásából		
	1980	1990	1995	1990-80	1995-90	1995-80
Munkajövedelem	42,5	41,9	48,7	-1,7	20,6	18,3
Önfoglalkoztatás	28,1	14,8	13,1	-13,8	2,0	-11,9
Nem munka privát jövedelem	13,9	19,3	12,4	5,0	-3,4	1,6
Nyugdíj, TB	2,5	1,9	9,0	-0,7	9,6	8,7
Természetbeni munkajövedelem	1,5	3,1	0,7	1,5	-2,2	-0,7
Saját fogyasztás	1,7	1,1	0,0	-0,6	-1,0	-1,6
Imputált lakbér	3,7	6,7	13,0	2,9	10,0	12,6
Más nem pénzübeni jövedelmek	6,2	11,3	3,2	4,8	-7,2	-2,2
Rendelkezésére álló jövedelem	100	100	100	-2,7	28,3	24,8
	Spanyolország					
	Jövedelemtípusok részesedése az összes jövedelem egyenlőtlenségéből				Jövedelemtípusok részesedése az összes jövedelem egyenlőtlenségének változásából	
	1980 (EPF)	1990 (EPF)	1990 (ECPF)	1995 (ECPF)	1990-80 (EPF)	1995-90 (ECPF)
Munkajövedelem	42,1	50,6	56,6	52,9	0,7	-3,92
Önfoglalkoztatás	14,8	13,1	14,9	11,3	-3,7	-3,73
Nem munka privát jövedelem	22,2	4,9	13,9	3,8	-18,1	-10,12
Nyugdíj, TB	3,3	18,2	1,3	12,7	12,1	10,89
Természetbeni munkajövedelem	0,0	0,0	0,3	0,2	0,0	-0,13
Saját fogyasztás	0,1	0,1	0,01	0,0	0,0	-0,02
Imputált lakbér	8,1	12,5	12,7	19	2,5	-0,18
Más nem pénzübeni jövedelmek	9,4	0,5	0,3	0,1	-8,9	5,93
Rendelkezésére álló jövedelem	100	100	100	100	-15,4	-1,29

Forrás: Jimeno et al. (2000)

Mindenesetre Spanyolországban 1980 és 1990 között a növekvő kereseti egyenlőtlenségek ellenére csökkent a háztartási jövedelmek egyenlőtlensége, ami más jövedelemfajták (nem-munka jellegű privát jövedelem, nyugdíj és TB jövedelmek) fontosságára hívja fel a figyelmet, Portugáliában viszont a csatlakozás után megnövekvő kereseti egyenlőtlenségek megmutat-

koztak a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségének növekedésében is. A regionális különbségek a jövedelmi egyenlőtlenségeket csak kisebb mértékben befolyásolják mindkét országban. Portugáliában 1995-ben mindössze 3%-át, Spanyolországban 7%-át teszik ki a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségének. Bár a külföldi közvetlen tőkebefektetések a fejlettebb régiókat érintették, de a spanyol GDP 1%-át, a portugál GDP 3%-át kitevő, az európai Strukturális és Kohéziós Alapokból származó támogatások elosztása Spanyolországban inkább, de Portugáliában is valamelyest tompította ezeket a különbségeket (Jimeno et al. 2000).

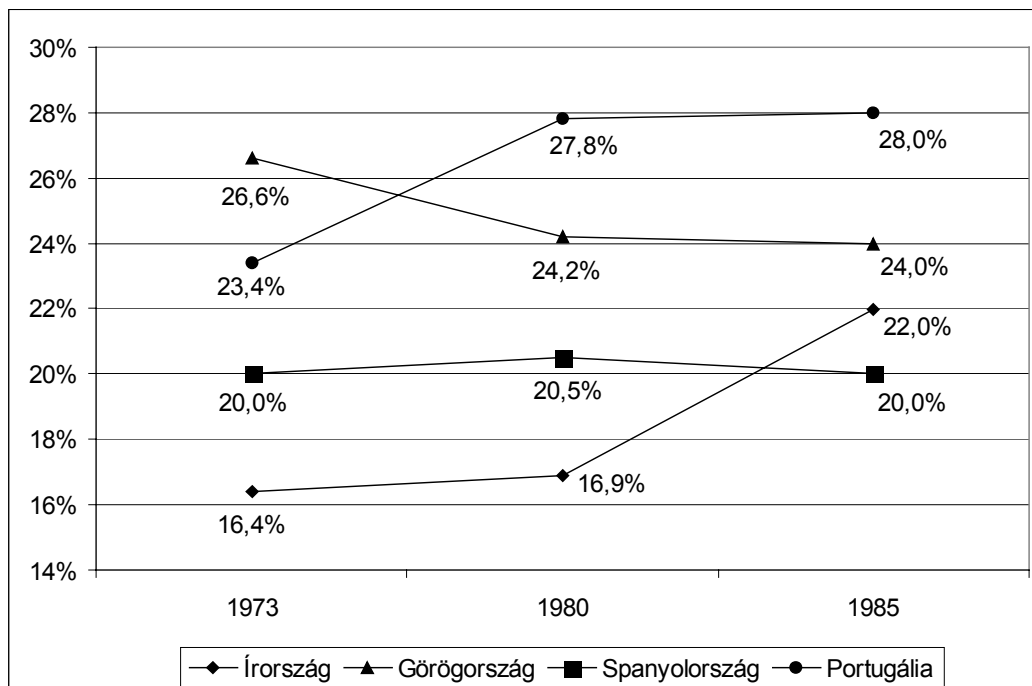
3. Szegénység

Indokolt a szegénységet külön is vizsgálni, hiszen a lakosságnak erre a csoportjára irányulnak leginkább a szociálpolitikai intézkedések. A szegénység definiálásának, mérésének is sok nehézsége van¹⁶. Így itt is nehéz az egész időszakot átfogó, összehasonlítható adatokat bemutatnunk. Itt a szegénység relatív koncepcióját használjuk. Megpróbáljuk először a szegénység trendjeit bemutatni a négy országban, azután az egyes társadalmi csoportok szegénység általi fenyegetettségét elemezzük.

A következő ábra O'Higgins és Jenkins (1991, idézi Jäntti és Danziger 2000) alapján mutatja a szegények, mint az átlagjövedelem felénél kevesebb jövedelemmel rendelkezők arányának alakulását. Ezek alapján a hetvenes évek közepétől a nyolcvanas évek közepéig Írorszában és Portugáliában növekedett a szegények aránya. Írorszában különösen 1980 és 1985 között volt ez feltűnő, amikor a szegénységi küszöb alatt élők aránya 19%-ról majdnem 4 százalékpontot növekedett, míg Portugáliában a hetvenes éveket jellemezte hasonló mértékű növekedés. Eközben Spanyolországban végig egyötöd körüli volt a szegények aránya, míg Görögországban 27%-ról, 24%-ra csökkent.

¹⁶ A szegénység leggyakrabban a háztartás vagy az egyén által birtokolt erőforrások alacsony szintjét jelenti (ld. Jäntti és Danziger 2000). A legfőbb döntések, amiket meg kell hoznia a kutatónak, hogy a szegénység abszolút vagy relatív koncepcióját választja-e, hogy milyen erőforrást (jövedelem, fogyasztás stb.) választ mércéül, hol húzza meg a szegénység határát.

5. ábra
Szegénységi ráták a vizsgált országokban a rendelkezésre álló jövedelem átlagának 50%-ában meghatározott küszöb mellett

Forrás: O'Higgins és Jenkins (1990) alapján.

Sajnos azonban ez az adatsor az Ibériai-országok tekintetében nem tartalmazza az EU-csatlakozás időpontját, így ahhoz, hogy ezekben az országokban is képet kapjunk a szegénység csatlakozás utáni alakulásáról egyéb adatforrások után kell néznünk. Zaidi és de Vos (2000)¹⁷ a szegénység nyolcvanas évek eleji és végi adatait hasonlítja össze háztartási költségvetési adatok alapján, a szegényeket az átlagos fogyasztási kiadás felénél kisebb kiadással rendelkezőkként definiálva. Eredményeiket a következő táblázatban mutatjuk be.

¹⁷ Az Európai Közösség EUROSTAT szegénységről készített kiadványai (EUROSTAT 1990, Hagenaars et al. 1994) a nyolcvanas évek elejére és végére tartalmaznak szegénységi számításokat, azonban sajnos meglehetősen különböző metodológiák szerint. A későbbi kiadványban a szerzők kísérletet tesznek összehasonlítható szegénységi arányokat is számolni, a szerzők azonban megbízhatatlannak ítélik ezeket.

9. táblázat
Fogyasztási kiadási szegénység a vizsgált országokban a nyolcvanas években

		Szegénységi ráta	Szegénységi rés- arány	Szegénységi küszöb alakulása (1980-PPS)
Görögország	1982	18,1	0,256	3,036
	1988	17,9	0,275	2,931
Portugália	1980	26,4	0,287	1,670
	1980-90	24,5	0,304	2,047
Spanyolország	1980	17,5	0,265	2,775
	1990	15,9	0,244	3,918

Forrás: Zaidi és de Vos (2000).

Megjegyzés: A fogyasztási kiadás személyi eloszlása alapján. Módosított OECD ekvivalencia-skálával számolva.

A nyolcvanas évek folyamán Görögországban nem változott, az Ibériai-országokban viszont csökkent a fogyasztási kiadás alapján definiált szegénység kiterjedése. A szegénység mélységét mutató szegénységi rés-arány¹⁸ értéke viszont Görögországban és Portugáliában is nő, ami azt mutatja, hogy bár a szegények aránya eltérően alakul a két országban a szegények egyre jobban „leszakadnak” a középosztályról. Spanyolországban ennek a mutatónak az értéke is csökken, ami azt jelenti, hogy a szegények egyre közelebb kerülnek a szegénységi küszöbhez. Ugyancsak érdekes a szegénységi küszöb értékének alakulását megfigyelni. Az 1980-as árakon vásárlóerő-paritás figyelembevételével látható, hogy míg Görögországban csökken, Portugáliában pedig mérsékelten nő a szegénységi küszöb addig Spanyolországban jelentős, majdnem 50%-os növekedést figyelhetünk meg. A szegények tehát Görögországban abszolút értelemben is még szegényebbek lettek a nyolcvanas évek folyamán, míg az Ibériai országokra ennek ellenkezője volt jellemző.

A kilencvenes évekre vonatkozóan az EU háztartáspanel adatai alapján követhetjük nyomon a szegénység alakulását (ld. 10. táblázat). Ahogy már a bevezetőben mutatott ábrán is jeleztük, a kilencvenes évek végén a kohéziós országok szegénységi rátái a legmagasabbak a tizenöt tagállam között. A kilencvenes évek közepén is látható, hogy a kohéziós országok szegénységi rátái 2-5 százalékponttal magasabbak, mint az EU tagállamokra átlagosan jellemző érték. Portugália némiképp kirívó eset, a szegénységi ráta itt mindegyik vizsgált évben öt százalékponttal haladja meg az európai átlagot. Spanyolország és Írország szegénységi rátái

¹⁸ A szegénységi rés-arány a szegények jövedelemének/fogyasztási kiadásainak a szegénységi küszöbtől való átlagos eltérése a szegénységi küszöb százalékában kifejezve.

viszont csak egy-két százalékkal magasabbak. Az utolsó oszlop a tartósan szegények arányát tünteti fel, vagyis azokat, akik a három egymást követő vizsgálati évben a szegénységi küszöb alatti jövedelemből éltek. A Portugáliára jellemző 15%-os érték messze meghaladja a tizenöt EU tagállamra jellemző 9%-os értéket. Görögországban és Írországból két százalékponttal magasabb az átlagosnál a tartósan szegények aránya.

10. táblázat
Jövedelmi szegénység a kilencvenes években a kohéziós országokban

	1995 szegény- ségi ráta	1996 szegény- ségi ráta	1997 szegény- ségi ráta	1995-1997 Tartós szegénység
Görögország	22	21	22	11
Spanyolország	20	19	19	8
Írország	19	19	20	11
Portugália	23	22	23	15
EU15	18	17	18	9

Forrás: EK, *Joint Inclusion Report*

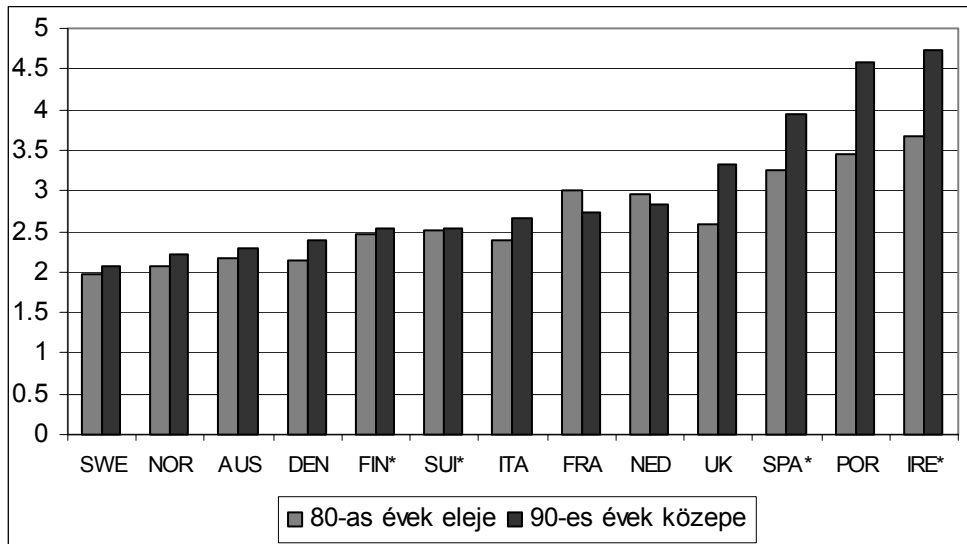
Megjegyzés: szegénységi ráta a szegénységi küszöb alatt élő személyek arányát jelenti, ahol a szegénységi küszöb a mediánjövedelem 60%-ánál lett meghúzva.

4. Összegzés

Végeredményben elmondható, hogy mindhárom, a nyolcvanas évek eleje és a kilencvenes évek közepe között számottevő konvergenciát felmutató országban, tehát Írországból, Portugáliában és Spanyolországban is növekedett a keresetek egyenlőtlensége, ráadásul az egyéb EU tagállamokra jellemzőnél nagyobb mértékben. A 6. ábra Perreira és Martins (2000) alapján mutatja a kereseti eloszlás kilencedik és első decilisének hányadosát az európai országokban.

6. ábra

Kereseti egyenlőtlenség alakulása az EU országokban (a kereseti eloszlás kilencedik és első decilisének aránya)

Forrás: Pereira és Martins (2000)

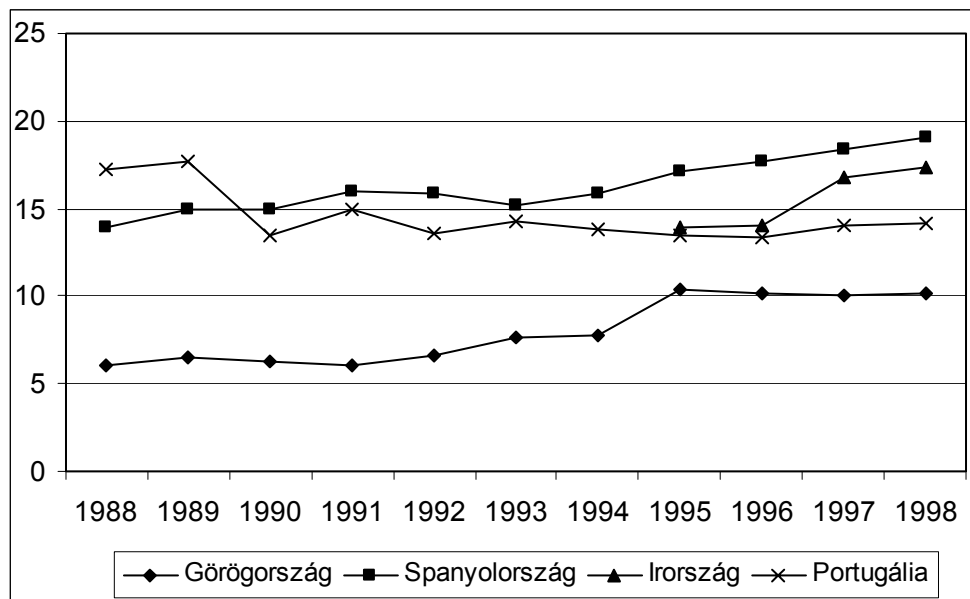
Megjegyzés: Finnország esetében a vizsgált évek 1987 és 1993, Svédország esetében 1982 és 1991, Spanyolország esetében 1990 és 1995, Írország esetében 1987 és 1994. S-Svédország, DK-Dánia, FIN-Finnország, D-Németország, NL-Hollandia, A-Ausztria, L-Luxemburg, B-Belgium, F-Franciaország, I-Olaszország, UK-Nagy-Britannia, E-Spanyolország, EL-Görögország, P-Portugália.

A kereseti egyenlőtlenségek növekedésének egyik tényezője az iskolázottság kereseti előnyének növekedése volt, annak ellenére, hogy ebben az időszakban növekedett a képzett munkaerő kínálata ebben a három országban. A jól képzett munkaerő relatív ára csak akkor növekedhet a kínálat növekedése esetén, ha ezt meghaladó mértékű kereslet növekedés is mutatkozik iránta. Írországban a különösen nagy volumenű külföldi működőtőke-beruházások és az ezek által megvalósuló technológiai fejlődés növelte meg a képzett munkaerő iránti igényt a gazdaságban. Ugyanakkor, mint láttuk, a bevándorlás/visszavándorlás által is megtámogatott kínálat-növekedés oda vezetett, hogy 1994 és 1997 között már nem növekedett a kereseti egyenlőtlenség és az iskolai végzettség hozama. Jimeno et al. (2000) elemzése szerint mind Spanyolországban, mind Portugáliában szintén a technológiai fejlődés okozza a képzett munkaerő iránti kereslet-növekedést, de míg ez Spanyolországban a gazdaság minden ágára jellemző, addig Portugáliában a modernizált szektorok mellett fennmarad néhány hagyományos, képzetlen munkaerőt foglalkoztató iparág. Portugália ugyanis a nemzetközi kereskedelem részben az olcsó, alacsony képzettségű munkaerőt foglalkoztatva vesz részt (pl. textilipar),

ami fenntartja a keresletet ezek iránt a dolgozók iránt. Portugáliában a minimum-bér szabályozás és a kollektív alkuk biztosították, hogy a béreloszlás alján nem történt lényeges elmozdulás, de a béreloszlás tetején nem akadályozták a magas képzettségű munkaerő béreinek növekedését. Spanyolországban azonban a technológiai fejlődés és a tradicionális szektorok eltűnése következtében az alacsony képzettségű munkaerő iránt kereslet lecsökkent, de mindez merev munkaerő-piaci intézményrendszerrel kombinálódott, ami a béreloszlás alján levő kereseteket is növelte. Ennek eredményeként alakult ki Spanyolországban a magas munkanélküliség. Görögországban ebben az időszakban nem zajlott le a többi országhoz hasonló mértékű felzárkózás, és a rendelkezésekre álló adatok szerint nem változott lényegesen az egyenlőtlenségek mértéke sem. Másrészt itt az egyenlőtlenségek csökkenését intézményi folyamatok is segítették Tsakoglou (1997) szerint: így az EU Közös Agrár Politika vagy a Strukturális Alapok keretében érkező források a legelmaradottabb régiók lakóit segítették a felzárkózásban. Ennél is fontosabb volt szerinte, hogy a nyolcvanas évek elején megkezdődött a jóléti állam kiépítése Görögországban, ami szinte azonnal észrevehetően egyenlőbbé tett a jövedelmek eloszlását. Ez azonban a központi költségvetés túlköltekezéséhez, makrogazdasági egyensúly megbomlásához és a növekedés lelassulásához vezetett.

Az egyenlőtlenségek növekedésének egy másik aspektusa a regionális különbségek éleződése. A regionális bérkülönbségek alakulásáról nem állnak rendelkezésre összehasonlító adatok, de a régiók egy főre jutó GDP-jének országokon belüli szóródása, és ennek alakulása alapján képet kaphatunk a területi különbségek alakulásáról. A 7. ábrán láthatjuk, hogy Spanyolországban és Görögországban a kilencvenes években növekedtek a regionális különbségek, míg Portugáliában inkább csökkenő volt a tendencia. Írország esetében bár csak az időszak végéről rendelkezünk adatokkal, de ezek szerint dinamikusan növekedtek a regionális egyenlőtlenségek.

7. ábra
A régiók egy főre jutó GDP-jének szórása az egyes országokban

Forrás: EK, Second Cohesion Report

Megjegyzés: mértékegység a régiók egy főre jutó GDP-je az EU15 átlagának arányában kifejezve. Régiók NUTS2 szinten.

A kereseti egyenlőtlenségek növekedése azonban nem jelenti automatikusan a háztartási jövedelmek egyenlőtlenségének növekedését. Ez utóbbit ugyanis még számos tényező, így például egyéb jövedelemtípusok eloszlása és az összjövedelmen belüli súlya (beleértve az állami újraelosztást), a foglalkoztatottak aránya és egyéb, demográfiai folyamatok (háztartások formálódása, gyermekvállalás stb.) is befolyásolják. Írországban 1987 és 1994 között a kereseti egyenlőtlenségek dinamikus növekedésének idején a háztartási jövedelmek egyenlőtlensége inkább csökkent, és hasonló jelenség figyelhető meg Spanyolországban a nyolcvanas- kilencvenes években. Ezzel szemben Portugáliában a kilencvenes évek elején a háztartási jövedelmek egyenlőtlensége is növekedésnek indult. A szegénység alakulását az összes háztartási jövedelem egyenlőtlensége határozza meg. A nyolcvanas és kilencvenes években egyik országban sem tapasztalható a szegénység mértékének jelentős emelkedése. A kohéziós országokra jellemző magas szegénységi ráta Görögországban, Spanyolországban és Portugáliában még korábban alakult ki. Portugáliában például 1973 és 1985 között, tehát még a csatlakozást megelőzően növekedett jelentősen a szegények aránya. Írországban ugyanakkor a csatlakozást követő évtizedben jelentősen emelkedett a szegények aránya.

Irodalomjegyzék

- Atkinson, Anthony és Bourgignon, Francois (szerk.): Handbook of Income Distribution. Volume 1. Elsevier 2000.
- Atkinson, Anthony- Rainwater, Lee- Smeeding, Timothy M. (1995): Income Distribution in OECD Countries. Evidence from the Luxembourg Income Study. OECD.
- Barrett, Alan M.- Fitzgerald, John- Nolan, Brian (2000): Earnings Inequality, Returns to Education and Immigration in Ireland. Working Paper CEPR no.2493.
- Bean, Charles- Bentolila, Samuel- Bertola, Giuseppe- Dolado, Juan (1998): Social Europe. One for All? Monitoring European Integration. CEPR,1998.
- Bover, Olympia- Bentolila, Samuel- Arellano, Manuel (2000): The Distribution of Earnings in Spain during the 1980s: The Effects of Skill, Unemployment and Union Power. Mimeo.
- Burniaux, J.-M.-Dang, T.-Fore D.- Förster M.- Mira d'Ercole, M.- Oxley, H.(1998): Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries. Economics Department Working Papers No.189, OECD Paris.
- Callan, Tim- Nolan, Brian-Whelan, B.J.- Hannan, D.F. (1989): Poverty, Income and Welfare in Ireland. The Economic and Social Research Institute, Dublin.
- Callan, Tim- Nolan, Brian (1997): Income inequality and poverty in Ireland in the 1970s and the 1980s. in. Gottschalk, Gustafsson és Palmer.
- Cardoso, Ana Rute (1996): Workers or Employers: Who is Shaping Wage Inequality in Portugal? DARP Working Paper No. 22, LSE, STICERD.
- Európai Közösség: Joint Inclusion Report. Directorate-General for Employment and Social Affairs, Bruxelles 2002.
- Európai Közösség: Second Report on Economic and Social Cohesion. Bruxelles.
- Eurostat: Poverty and Social Exclusion in the EU after Laeken-part 1. Statistics in Focus, Population and Social Conditions. Theme 3-8/2003.
- Förster, Michael F. (2000): Trends and Driving Factors in Income Distribution and Poverty in the OECD Area. Labour Market and Social Policy Occasional Papers No. 42.OECD.
- Gottschalk, Peter- Smeeding, Timothy M. (1997): Cross-National Comparisons of earnings and Income Inequality. Journal of Economic Literature Vol. 35.
- Gottschalk, Peter- Smeeding, Timothy M. (2000): Empirical Evidence on Income Inequality in Industrialized Countries. In: Atkinson és Bourgignon (szerk.)
- Gottschalk, Peter- Gustafsson, Björn- Palmer, Edward (1997): Changing Patterns in the Distribution of Economic Welfare. Cambridge University Press.
- Gouveia, Miguel- Tavares, José (1995): The Distribution of Household Income and Expenditure in Portugal: 1980 and 1990. The Review of Income and Wealth Vol.41.No.1.

- Jäntti, Markus- Danziger, Sheldon (2000): Income Poverty in Advanced Countries. In Atkinson és Bourignon (szerk.).
- Hagenaars, Aldi J.-de Vos, Klaas- Zaidi, M. Ashgar (1994): Poverty in the late '80s. Research based on micro-data. EUROSTAT, Luxembourg OOEPEC, 1994
- Jimeno, Juan F.- Cantó, Olga- Cardoso, Ana Rute- Izquierdo, Mario- Rodrigues, Carlos Farinha (2000): Integration and Inequality: Lesson from the Accession of Portugal and Spain to the EU. Documento de Trabajo 2000/10. FEDEA
- Magoula, Theocharoula- Psacharopoulos, George (1999): Schooling and monetary rewards in Greece: an over-education false alarm? Applied Economics Vol. 31, no. 12.
- Nolan, Brian- Maitre, Bertrand (2000): A Comparative Perspective on Trends in Income Inequality in Ireland. The Economic and Social Review. vol.31.no.4.
- O'Donnell, Nuala (1998): Why did earnings inequality increase in Ireland: 1987-1994? European University Institute Working Papers No. 1998/23.
- OECD Employment Outlook (1993) OECD, Paris.
- O'Neill, Donal- Sweetman, Olive (1999): Poverty and Inequality in Ireland 1987-1994: A Comparison Using Measures of Income and Consumption. Mimeo.
- EUROSTAT (1990): Poverty in figures: Europe in the early 1980s. Luxembourg, OOEPEC.
- Pereira, Pedro T.-Martins, Pedro S. (2000): Does Eductaion Reduce Wage Inequality? Quantile Regression Evidence From Fifteen European Countries. Discussion Paper no.120. IZA, Bonn.
- Rodrigues, Carlos Farinha (1993): Measurement and Decomposition of Inequality in Portugal 1980/81-1989/90. Microsimulation Unit Discussion Paper 1993/2, Department of Applied Economics, University of Cambridge.
- Shorrocks, A.F. (1982): Inequality Decomposition by Factor Components Economterica, Vol. 50, No.1.
- Tsakloglou, Panos (1997): Changes in inequality in Greece in the 1970s and the 1980s. in: Gottschalk, Gustafsson és Palmer.
- Tsakloglou, Panos-Cholezas, Ioannis (2000): Private Returns to Education in Greece. Working Paper, Pure Project. www.etla.fi/Pure.
- Zaidi, Ashgar M.- de Vos, Klaas (2000): Trends in consumption-based poverty and inequality in the European Union during th 1980s. Megjelenés alatt a Journal of Population Economics-ban.

Rövid tartalmi összefoglaló

Az Európai Unióhoz való csatlakozás egyrészt a csatlakozó ország kereskedelmi és gazdasági szerkezetének megváltoztatása révén okozhatja a jövedelmek eloszlásának megváltozását. Az EU csatlakozás másik hatása lehet a gazdasági modernizáció, növekedés felgyorsítása: a közvetlen külföldi tőkebefektetések és az ehhez kapcsolódó technológiai fejlődés a képzett munkaerő iránti kereslet megnövekedését eredményezi, és amennyiben a kínálat ezzel nem tud lépést tartani, a képzettség szerinti kereseti különbségek növekednek. Másrészt a külföldi tőke révén megvalósuló modernizáció általában nem egyenlő arányban érinti a különböző iparágakat és általában először a fejlettebb infrastruktúrájú, gazdagabb régiók profitálnak belőle, így a gazdaság modernizálódása először az iparágak és régiók közötti egyenlőtlenségek növekedésével járhat. Ugyanakkor a csatlakozás az EU gazdaságfejlesztési forrásaihoz való hozzáférést is jelenti, amelyek révén az elmaradott régiók felzárkózhatnak. Az elmaradottak végén ezek az országok az EU tagállamok között a legnagyobb jövedelmi egyenlőtlenséggel és szegénységgel jellemezhető országok. Mindhárom, a nyolcvanas évek eleje és a kilencvenes évek közepe között az EU átlagos fejlettségi szintjéhez számottevő mértékben felzárkózó országban, tehát Írországban, Portugáliában és Spanyolországban is növekedett a keresetek egyenlőtlensége, ráadásul az egyéb EU tagállamokra jellemzőnél nagyobb mértékben. A kereseti egyenlőtlenségek növekedésének egyik tényezője az iskolázottság kereseti előnyének növekedése volt, annak ellenére, hogy ebben az időszakban növekedett a képzett munkaerő kínálata ebben a három országban. A kutatók a külföldi működőtőke-beruházások révén felgyorsuló technológiai fejlődés eredményeként írják le ezt a folyamatot, a strukturális változások szerepét kisebbnek tartják. Az egyenlőtlenségek növekedésének egy másik aspektusa a regionális különbségek éleződése, amely Portugáliát kivéve szintén jellemző volt a kohéziós országokban. Ugyanakkor a foglalkoztatottak számában bekövetkező változások illetve az egyéb jövedelem-típusok (köztük a kormányzati transzferek) hatása Írországban és Spanyolországban is semlegesítette a kereseti egyenlőtlenség növekedésének hatását. Egyedül Portugáliában a kilencvenes évek elején volt megfigyelhető a háztartási jövedelmek egyenlőtlensége is növekedése. Mindez azt is jelenti, hogy a kohéziós országok esetében az EU átlaghoz képest magas jövedelmi egyenlőtlenség és szegénység jórészt a csatlakozást megelőző társadalmi-gazdasági fejlődés eredménye.

Abstract

Effects on income dispersion of integration with EU can bring about changes in income dispersion by modifying trade structure and ultimately the structure of the economy of integrating countries. Another effect of integration might be the speeding up of modernization and growth of the economy. Foreign direct investment and technological advancement can increase demand for skilled labour, and (if increase in supply lags behind) the skilled wage premia might increase as well. Foreign investments are generally unevenly distributed among industries and regions, which might increase regional and industrial wage differences. This effect might be mitigated by the fact that integration with EU also offers less developed integrating countries access to EU Structural Funds.

EU comparative studies show that at the end of the nineties cohesion countries are among the most unequal countries and the most affected by poverty among EU member states. In the three countries where significant convergence to EU average has taken place (Ireland, Portugal and Spain) wage inequalities have risen between the beginning of the eighties and the middle of the nineties. Moreover, the pace of the rise has been significantly higher than in other EU countries, with the exception of the UK. Analysts attribute this rise to technological advancement rather than structural changes. Another aspect of growing inequalities is the increase of regional differences in GDP per capita, which is a characteristic of Ireland, Spain and to some extent Greece. Changes in employment and the distribution of other income sources (government transfers included) however has neutralized the effect of growing wage inequalities both in Ireland and Spain and household income inequality did not increase these countries. Inequalities in disposable income of households have risen in Portugal in the beginning of the nineties.